

Co nám přivezl Mr. Kellogg?

Přizná se někdo, že od pařížské přísahy Američany tak trochu vynucené něco očekává? Asi sotva. Vystavoval by se posměchu: Jaký to naiva! Války přece vždycky byly a budou zas. Přisahají-li státníci věčný mír, je tomu asi tak, jako když milenci přísahají věčnou lásku. — Ale třeba si všimnouti, že ti nej cyničtější pochybovači, kteří se tváří světa neznalečtější, ať je to fašistický »Tevere« nebo pan Weil z »Bohemie«, mají na tom, co tvrdí, také svrchovaný, životní a srdeční zájem! Přejí si, aby ten Kelloggův pakt nebyl nic než zase cár papíru, zrovna tak slepě, jako si na př. radikálně socialistická městská rada z Havru nebo pacifisti, vítající Stresemanna na nádraží sv. Lazara, přejí, aby se stal opravdu východiskem nové ery lidstva.

Skoro každý, kdo dnes pronáší o paktu svůj soud, má k tomu pádné vlastní důvody. Jedni nemohou již potřebovat dále — to jsou saturované a vůbec ti, kteří při tom nemají již co získat, za to mnoho ztratit. Druzí nemají zas jiné naděje kromě války, aby se dostali tam, kde byli před válkou, nebo tam, kam ve své pýše se umístňují. Není nic přirozenějšího než, že ti první každou novou záruku míru vítají (arci v předpokladu, že tím nic neztratí), kdežto ti druzí dívají se na ni s nedůvěrou. Angličané a Francouzové přejí si upřímně, aby se již neválčilo, a není třeba dokazovat, proč. Nepředstavují si to ovšem tak, že by za tu cenu měli vydat »dobrovolně«, oč by přišli porážkou. To by bylo příliš jednoduché. Naproti tomu fašističtí světoborci, třesoucí se zejména na dědictví francouzské, němečtí nacionálové, toužící po odvetě a zašlé, lesklé zbroji, maďarští »rytíři«, těžko odvykající panskému životu, nemohou trvalý mír potřebovat. To by znamenalo resignaci. Konec ilusí. Proto nevěří.

Ale neběží o to, čemu kdo věří nebo nevěří, co kdo potřebuje nebo nepotřebuje, nýbrž kdo je ten, co věří to či ono, kdo potřebuje mír a kdo potřebuje válku! A tu je bilance pro nepřátele míru nesporně silně passivní. Těch, co si přejí míru a věří naň — poněvadž ho potřebují — je dnes mnohem více a jsou mocnější než ti druzí. Dovedli na nich proto vymoci již přistoupení k paktu a dovedou na nich také vymoci jeho zachování — zůstanou-li jen sami ve shodě o tom, že potřebují míru více než čehokoliv jiného. Nebo jinak řečeno: co si velmocí 27. srpna v Paříži slíbily, má arci »jen« morální hodnotu, že si to však slíbily, že se k tomu vůbec dostaly má opravdu epochální význam politický. Před třiceti lety byl hlas cara Mikuláše ještě hlasem volajícího na poušti, ale Kellogg je už docela jiný prorok. Doba dozrála. Tytéž příčiny, které dříve hnaly k válce, ženou dnes k míru.

Zdá se, že jsme svědky vyrůstání světového kartelu na vytěžování míru. Nelze dosud říci, zda to bude docela ku prospěchu lidstva a zejména jak při tom pochodí idea svobody, ale jisto jest, že svítá před námi stoletá perioda kontrolovaného míru: pax americana. Mr. Kellogg nepřijel do Evropy, aby tu o čem-

koli vyjednával, tím méně, aby vyslechl naše dobře známé přání; vyjednával i o svém vlastním podnětu jen se zadržovanou nevolí a velmi neobratně (řekli bychom my, Američani arci obratnosti nepotřebují). Mr. Kellogg přijel prostě proto, aby nám oznámil, že Američani žádnou anarchii dále nestrpí, a aby přijal od nás slib, že se budeme dobře chovat. To se rozumí, že se nezavázal dělati nám rychtáře a vůbec neomezil ani v nejmenším svobodu jakéhokoli rozhodování senátu Spojených států severoamerických — ten si takový luxus totiž může dovolit — ale to neznamená, že by tady v Evropě si také každý i nadále mohl dělati, co by chtěl. Stoupenci theorie o cáru papíru by se šeredně napálili, kdyby chtěli s určitě situací své letošní slavné sliby ignorovat (napálili se ostatně už Němci v 1914 s belgickým cárem papíru dokonale).

Kelloggův pakt vyslovuje ovšem jen zbožné přání, ale Spojené státy severoamerické nejsou zvyklé viděti, že by se jejich přání, ať již jsou zbožná nebo bezbožná, nedbalo. Jestli dnes vysílají státního tajemníka do Paříže, aby podepsal protiválečnou smlouvou a byl přítomen podpisu ostatních, nečiní tak jen pro krásné gesto, a jestli demokratická opozice čin republikánské administrativy kritizuje, nečiní tak proto, že jí byl příliš radikální, že by doporučovala novou passivitu, nové osamocení, nýbrž naopak právě proto, že není dosti pronikavý a důsledný.

Kelloggův pakt znamená především jedno, a to již mu zaručuje historický význam: vstup Spojených států severoamerických do koncertu velmocí. Celá kalkulace politických sil, dosud obvyklá, je tím zvrácena. Amerika stává se tu novým a rozhodujícím momentem, tak jako ve válce roku 1917. Komu to zvláště prospěje a komu to tentokrát uškodí, není dosud jisto, neboť nebude hrát něčí úlohu, ale předem hází celou svou váhu proti těm, kdož by chtěli novou hazardní zkoušku sil, nový zmatek, novou katastrofu. Spojené státy mají své účty s nynějšími beati possidentes, ale tyto účty nejsou toho druhu, že by je bylo třeba nebo vůbec možno řešit válkou. Ostatně o politice západu lze říci leccos, jen to ne, že by nebyla inteligentní (známá vada staré politiky rakousko-německé). A republika německá se přizpůsobuje všemi silami. Sine ira et studio nutno doznati: mír má dnes všechny vyhlídky proti válce. Aspoň jako 10:1.

Rudolf Procházka.

POZNÁMKY

Fakta o agrární nadvládě.

Na bývalém dejvickém cvičišti zahálí již tři roky monumentální budova, rozměry dosahující Zemského musea. Je to »Zemědělský výzkumný ústav«. Dosud není jisto, co tam bude zkoumáno, zda pěstování civárkového semínka či loupání sušených švestek. Masarykův vědecký výzkumný ústav nemá a nebude míti ještě sto let vlastní budovy a musí se spokojiti s ně-

kolika místnostmi, rozstrkanými v soukromých domech po celé Praze. Patrně to není všennárodní instituce a takové důležitosti, jako zemědělský výzkumný ústav. Spolek cukrovarníků postavil si sám svoji výzkumnou stanicí, zatím co činnost Jednoty řepářů, rovněž kapitálově bohaté, omezila se na sjednávání cen za řepu. Dojde-li k založení výzkumných ústavů i v jiných odvětvích průmyslové výroby, bude potřebný stavební kapitál opatřen soukromými příspěvky. V Bratislavě vystavena byla velkolepá budova »Agrární museum«, ovšem ze státních peněz. Nemá zatím, co by tam vystavovala, leda podaří-li se získati národopisné sbírky Zemského musea. Technické museum v soukromém paláci sbírá potřebný peněz již od převratu z dobrovolných darů, Náprstkovo museum je rovněž ponecháno soukromé péči v činžáku, hrozcím sesutím. Nová budova »Knihovna Zemského Musea« bude rovněž vybudována z darů jednotlivců. Na vybudování »Státní galerie« není rovněž úhrady a sbírky Rudolfské mají býti složeny v činžáku v zastrčené ulici. Není úhrady na nic, co přímo nesouvisí s agrární stranou.

V. H.

LITERATURA A UMĚNÍ

Ferd. Peroutka:

Osmnáct let po Tolstém.

I.

Sté výročí narozenin Lva Nikolajeviče Tolstého bude Evropa slavit trochu rozpačitě. Sotva jediná z těch přechetných úvah, které budou napsány, bude mít odvahu nebo chuť postavit se za jeho myšlenky; pochybují, že by jediný z těch mužů, kteří se budou před ním kořit, byl ochoten vzít na sebe kříž, který Tolstoj na sebe vzít přikazoval. Evropa rozsvítí svíčku před obrazem svého dědečka: to bude asi ta situace. Zdá se, že osmnáct let, která nás dělí od smrti Tolstého, oddálila nám ho více, než celé století, které uplynulo od jeho narození. Po smrti Tolstého přišla světová válka a řada krisí a otřesů: takové kritické doby jsou vždy zkušebním kamenem pro myšlenky. Tu se nemilosrdně ukáže, je-li možno podle nich jednat nebo není-li možno. Nauka Tolstého narazila na tuto zkoušku jako kosa z papíru. Nenašel se odvážlivec — kromě snad jednoho hnědého muže v Indii —, který by chtěl všechny ty nesnáze, jež jsme prodělali, řešit podle receptu Tolstého. Ani pohrdání vědou ani pohrdání zákony ani zavrhování civilisace a státu nemohly ukázati cestu z chaosu. A zejména ovšem by nám vůbec bylo nemohlo pomoci nebránění zlu, tato nejpůvodnější část nauky Tolstého. Když Tolstoj po útěku z Jasně Poljany umíral v malé ruské stanici Astapova, nebylo v Evropě muže nad něj slavnějšího. Jeho díla byla přeložena do čínštiny, turečtiny, hebrejštiny, japonštiny, tatarštiny, bengalštiny, habejštiny. Kdo v Evropě nevěděl kudy kam a cítil z toho bolest, jel se poradit do Jasně Poljany. Dnes leží Tolstoj pohřben pod pomníkem své slávy — pohřben tím důkladněji, čím důkladnější byla sláva. Nemluvím zde ovšem zatím o umělci Tolstém; pokud toho se týká, tu z Tolstého hrobu věčný život září.

Ne všechno, čím se dnešní svět vzdaluje od Tolstého, jest dobré. Ale musíme vzít jako fakt, že se od něho vzdaluje, a že myslitel Tolstoj nemá skoro co říci naší mládeži. Díváme-li se na dnešní dobu v celku, zdá se, jakobychom rychle šli do nového věku pohanského.

Místo dionysií máme ovšem jen bary. Tolstoj podnikl obrovský a zoufalý pokus udržet svět v mezích starého křesťanství (přesně řečeno, zvláštního budhistického křesťanství). V tom zcela podlehl. Pokusil se — jako nikdo jiný — zastavit dynamiku moderní doby. Proto je dnešní dobou tak opuštěn. Čtete traktáty Tolstého s pocitem, s nímž procházíme museem. Žádný státník, nikdo, na němž spočívá odpovědnost, nemůže se pokusit, aby se opravdu podle nich řídil. A to právě znamená býti opuštěn dobou. Zastavit svět v jeho dráze nemůže ani genius.

Zjev Tolstého je vysvětlitelný jen ruským prostředím. Rusko — to byla blízkost k mužictví a Asii. Tolstoj chtěl řešit všechny evropské otázky po mužicku a asijsky. Chtěl roztáhnouti typ ruského mužika po celém světě, a snil o tom, že »v Číně žijí krásně a bez strážníků«. K vědě mu stačil mužický poměr. »Nepotřebuji nijakého vzdělání«, pravil jednomu ze svých žáků; »mé pevné přesvědčení jest, že člověk je tím hloupější, čím je učenější«. Protože mužik nevěřil v lékařství, ani Tolstoj nevěřil. Srovnával venkovského mastičkáře s doktorem a předstíral, že mezi nimi nemůže nalézt žádného rozdílu: »pouštět žilou a jiné vesnické výrazy jsou totéž co nervy, organismy atd.« Mluvil o bezcennosti očkování v mezích té logiky, kterou rozvíjí starý mužik za pecí: »Je marno se snažit, abychom odvrátili smrt — stejně člověk zemře«. Chválil muže, který »sám pracuje a i h... si sám vynáší«. »Kdyby venkované měli půdu, nebylo by zde těch hloupých květinových zákonů.« Aeroplány považoval — opět po mužicku — za škodlivé, protože je nutno platit daně, aby mohly býti vystavěny. Umění velkou většinou pokládal za škodlivé a zbytečné, poněvadž viděl, že Ivan Ivanič v jeho gubernii celý život prožil bez umění: »Lid vůbec nepotřebuje »Mrtvých duší« a ostatních uměleckých výtvorů Gogolových«. To je opravdu už něco jako klásti zablácené mužické boty na stůl. Mužik nepěstuje sport ani tělocvik, proto pryč se sportem i s tělocvikem! Když čeští Sokolové poslali Tolstému pozdrav, odmítl na něj odpovědět: »Nemohu projevit sympatie spolku, který organizuje tělocvik; tělocvik je zaměstnání, hodící se jen pro bohaté třídy, a zbavuje je závazné, nutné práce«. Fakt ovšem jest, že sokolství ještě nikoho nezbavilo závazné, nutné práce: tu dobu, kterou český Sokol procvičí, ruský mužik prosedí za pecí. Ale asketickému naladění Tolstého překázelo patrně, že tělocvik podněcuje pohyb a energii; Tolstoj soudil s budhisty, že nejlépe je se nehýbat a nemnožit zmatek. Mužik nechápal stát, jako nechápal nic složitějšího; ale Tolstoj v tom viděl moudrost pozitivní: »Jak jasné je v lidu vědomí, že státní zřízení je nesprávné.« Neznal snad větší tížádnosti než podobati se mužíkům. Jednou se chlubil před Gorkým: »Já jsem mužik více než vy, lépe cítím po mužicku«. A Gorký, který se realističtěji díval na ruského sedláka, který viděl, že jeho svéráz a původnost jsou založeny na nevědomosti a zaostalosti, poznamenává k tomu: »O Bože! netřeba se mu tím chvástat, netřeba!« Proti vědě, civilisaci, technice, umění, proti evropskému vzruchu a snaze stavěl Tolstoj stále smělé, tvrdohlavé mužické: ničeho nechápu... Dostojevský jednou napsal o ruské módě ničeho nechápat: dříve slova »ničeho nechápu« označovala jen hloupost toho, kdo je pronesl; nyní však třeba jen říci »ničeho nechápu«, a hned se stavíte na výjimečnou výši. Tolstoj nebyl bez viny na této staré ruské módě. Horlivě přísahal a zkracoval svět, aby z toho

vyšla podoba ruského mužika, a dal tomuto cíli do služeb celého svého spisovatelského genia a svůdné umění svého slova. Prohleďte jeho spisy — nenajdete místo, kde by uvažoval, nevyplývá-li některý jím milovaný mužický rys z nedostatku nebo nevědomosti místo z vůle a moudrosti. Nebál se špíny a díval se podezíravě na čisté prádlo — mužici jsou také špinaví. Ale jeho láska k mužikům byla láska nešťastná. Nesžil se nikdy s nimi, nepřestal býti mezi nimi cizím živlem, pánem — podivínem. Bulgakov, životopisec posledního roku Tolstého života, zaznamenává, že několik měsíců před smrtí se Tolstoj procházel, a kolem jedoucí mužici na něho volali: »Neznaboh, anarchista!« A jeden zvolal: »Kdy zdechneš, vaše blahorodí?« Na konec utíká z Jasně Poljany, poznává, že nelze žít v panském domě a podobati se mužikovi. Ještě při smrti myslí na mužiky; praví: »Tak neumírají mužici!« Osm let po jeho smrti vzali mužiky do práce komunisté, vůbec nenaplnění ideou, že vše na světě je povinno podobat se mužikovi. Tolstoj byl poslední, kdo věřil ve svatost ruského mužika. Nová ruská generace literární přinášela z jeho života už jen obrazy plné tmy, a Gorký promluvil o »medvědích tlapách ruské vesnice«.

Rusko nejdéle ze všech evropských zemí udržovalo v sobě něco z ducha středověku. Tolstoj, ač theoreticky vůbec nebyl slavjanofilem, usiloval o udržení tohoto zvláštního rázu Ruska neméně horlivě než slavjanofilové, Gorký o něm praví, že si lehl jako hora přes cestu národa k Evropě. Také tu podlehl, a i jiná vláda než komunistická nemohla by než Rusko evropeisovat. Slavná a nestvůrná zásada »nebraňte zlu« mohla vyrůst jen na půdě, kde středověk ještě zcela nedozněl, není-li to ovšem prostě zásada bližší Asii než Evropě, bliženeč orientálního fatalismu. Dnes o té zásadě už nikdo neuvažuje vážně. Představa svatého Ruska byla až tragicky vyvrácena komunistickou revolucí, v níž se ukázalo, že nikoliv Tolstoj, ale Lenin vystihl duši mužikovu, a že velebná passivita ruského lidu byla působena jen carskou přesilou. Ruský mužik nebránil zlu, poněvadž nemohl. V posledním roce svého života dostal Tolstoj od neznámého muže dopis tohoto prorockého obsahu:

»Nemohu souhlasiti s vámi, že lidské vztahy se napravují jedině láskou... Tak mohou mluvíti jen lidé dobře vychovaní a vždy sytí. Ale co má říkat člověk, po celý život strádající pod jhem utiskovatelů? Nuže, před samou vaší smrtí vám pravím, Lve Nikolajeviči, že svět se ještě jednou zalzne v krvi, že bude bítí a zabíjení ne jen pány, ale i děti jejich, aby se od nich nemusil dočkati ničeho zlého. Lituji, že se nedožijete té doby, abyste se na vlastní oči přesvědčil o svém omylu.«

Lenin byl by mohl být autorem tohoto dopisu. Jistě pocházel z kruhů blízkých bolševickým. Ať už kdokoli byl jeho autorem, lépe odhadl budoucnost než jasnopoljanský mudřec.

P. Eisner:

Myslíte, že Constance se chová správně?

Tak se jmenuje anglický kus, hojně hraný po světě v poslední divadelní sezoně. Neviděl jsem ho, ach, unikl mi jako tak mnohé, je to jistě pekelně napínavý kus a zajisté že je velké umění v něm, neboť kdybych jej

měl napsati já, nesvedl bych ani první akt. A na ten kus, který jsem neviděl a neuvidím, vzpomněl jsem si živě při četbě knihy, kterou jsem skutečně četl a přečetl, vzpomněl si na ten nabádavý titul a ptám se:

Myslíte, že se chováte k Tereze správně?

Je to poslední román Artura Schnitzlera »Therese«. Kdybych měl psát literární kritiku, šířil bych se o tom, jaká je to noblesní stříbrošedá prosa, skutečná prosa, přímo učebnice románové poetiky, názorně ilustrující prostné pravidlo, že styl není ani zácpa ani průjem. Řekl bych, jak je to všechno i v obsahu noblesní, zdržlivé, gentlemanské, průzračné a proto přízračné, nenásilné a proto ořásající. A že se stýská po takové knize u nás. Ale úkol je jiný.

Tereza Fabiani, dcera rakouského podplukovníka na odpočinku. Podplukovník skončí v blázinci následky paralyse. Terezina matka, bez zájmu o dceru, pathologická podivínka, vrhne se na psaní salonních románů. Po platonickém toužení s bratrovým přítelem stane se mladíčká Tereza milenkou fešáka důstojníka. Když pozná, že ji podvádí s jinou, odejde do Vídně a stane se slečnou u dětí. Podlehne ubohému svědci, lháři a větroplachu, který zmizí. V žalostném podnájmu Tereza porodí hochu. V bezradné opuštěnosti, v mrákotách porodu pokusí se dítě udusit. Ale již po prvním pokusu stane se milující matkou. Hoch vyrůstá u pěstounů na venkově. Tereza střídá rodiny, střídá milence. Posléze najme si byt a dává soukromé lekce. Syn, jež vzala k sobě, jeví po otci známky moral insanity, je pobudou, ničemou, trestancem, vyssává ji. Jednou, když mu zoufalá odepře své poslední haléře, rdousí ji a nalomí jí krční obratel. Tereza zemře, prosíc za syna a spatřujíc ve své smrti mystický trest za dávný a polonevědomý pokus vraždy na vlastní krvi.

Zde dostávám se zase do pokušení chválit, hodně a hodně chválit mnoho a mnoho jemností a především noblesu, s jakou lékař Schnitzler, který by hravě dovedl oslnit detaily medicíny a psychoanalýzy, s povýšeným taktum umělce ke své postavě — také své vlastní postavy nutno cítit, vždyť je to tvá krev, autore! — podává tu ubohou duši Terezinu, aniž ji prostituje před čtenářem. Ale to nic, významné jsou dvě věci.

Tereza Fabiani je sladká, pasivní, chcete-li, tedy zatížená, ale sladká a typická rakouská žena: nemá nadarmo nejrozšířenější křesťanské jméno alpských zemí. To celé mohlo by se jmenovat »Tereza a muži«. Byl by to smutný román o tom, jak to deklasované, rytmem své rudé krve bezmocné ženství vždy a vždy jen dává a samo nedostává, leda od jediného, od muže, jenž je již na odchodu — od sebevraha. Ale »Tereza a muži« se to jmenovat nesmí, protože nejtrpčí a nejpalcivější smysl knihy je jiný.

Totíž: To červené srdce Terezino není rabováno jen v náručích mužů. Putuje také z rodiny do rodiny, plněno, odhazováno, šlapáno, nepoznáno. Rodiny, kde pán domu krade se před dveře její ložnice; rodiny kde paní domu chce ji za milenkou; rodiny, v nichž syn domu chce ji na hodinu do postele — ty všechny nejsou ty nejstrašnější. Ale jsou rodiny, kde Tereza zamiluje se šíleně do svěřeného dítěte, dávajíc mu vše, co nemůže dát vlastní krvi; kde se stravuje touhou po teplejším slovu, kde by chtěla utkvět, spočinout, zakotvit. Pro slečnu Terezu není spočinutí. Nápad, prázdniny, změna školy, libůstka. Řekne se jí na prvního a patnáctého troufí Te-

reza kusy krvácejícího srdce po schodech, po nichž sestupuje naposled.

A to zde je věc skutečně strašná, se žádnou dědičností nesouvisící, každého prvního a patnáctého v tisícových obměnách po celém světě lepší buržoasie se opakující, a Schnitzler tiše, ale pronikavě ptá se mezi řádky: Myslíte, že se chováte k Tereze správně?

Kdo by řekl: »A což služka? Proč právě takové mazlení s deklasovanou buržoijkou?« byl by prabídny psycholog. Služka je nebožák. Ale přichází ze světa, v němž sedlák je ras také na sebe a svou krev, nebo ze světa, kde všechno již zkamenělo v suchopáru srdcí vyssátých bídou, a vstupující do nového světa, ví, že vnitřně s ním nesplyne, že s ním splynout nemůže, že zůstane cizinkou. Je předem pevnější, zocelenější, odolnější, zcelenější bytostí v sobě samotné. Deklasovaná »slečna« jde do »své« sféry a nikdy nezapomene, že do ní patří — žena nezapomene nikdy na svůj sociální původ — nezapomene svého nároku třídní sounáležitosti. A má jiné nervy, jiné krize, jiná nebezpečí, jiný hlad a jinou žízeň. Je-li osud služky zlý dost, je osud »slečny« hrozný. Důvodů na stránky.

Co děláte s tím bědným bezdomým a vyprahlým ženstvem, lidé? Myslíte, že se k Tereze chováte správně? Co jste udělali, co děláte ze svých slečen, bon, guvernantek, mademoiselles, misses, učitelek piana? Jedí u vašeho stolu a jsou pro vás nábytkem, ale nábytkem na čtrnáctidenní výpověď. Svěřujete jim svou krev a vyhazujete je jako ometené koště. Aby nebylo nedorozumění mezi námi: Nic »sociálního« nemyslím. Jen ty vraždy, potraty, krvotoky ve sféře citu, to krvácení a vykrvácení beze slova úlevy, to zhrzování láskou němě podávanou, a ne-li láskou, tedy potřebou lásky, což je ještě mnohem víc. Myslete, zda Tereza... Nemá-li hlad, který sedí výš než v žaludku.

Ta kniha by se měla rozdat spolky pro ochranu lidí. Je to tichý, ale velký čin.

DOBA A LIDÉ

Charlie Chaplin:

Mé cesty.

Charlie Chaplin dlel v roce 1924 v Evropě. O svých cestách napsal knihu, z níž vybíráme několik úryvků.

N a m o ě i.

Procházím se na lodi. Na její přední části jsou cestující druhé a třetí třídy a stojí tam skupina topičů. Vyšli ze strojovny na palubu, aby se ve chvílce oddechu nadýchali čerstvého vzduchu. Zpozorovali mě. Úsměvy rozjasňují jejich začerněné tváře. Volají: »Hurá, Halo, Charlie!« Ah! Poznali mne tedy! Ale tentokrát mám z toho záchvěv radosti. Na jejich tvářích vidím upřímnost a sympatii. Začínají hrát cricket. Mám rád cricket. Rád bych si s nimi trpěchu zahrál. Chtěl bych, abych nebyl tak neschůplý! Ale uhodli mé myšlenky. Nejdříve neschůplý, pak hřmotně mne vyzvali, abych vstoupil do hry. Jejich pozvání mne naplnilo radostí. Démon dobrodružství mi kynul! Přeskočil jsem zábradlí a stanul mezi nimi. Nejdříve se na mne dívali shovívavě a trpěli mne mezi sebou spíše jako cellbitu než jako hráče. Ale držel jsem se dobře a pomalu, krok

za krokem, začali hrát doopravdy. Najednou, kde se vzal, tu se vzal, objevil se fotografický aparát! Jací upíří... To je hnusné...

Jeden z námořníků se zatím přestrojil za Charlie Chaplina. Má velký úspěch. To mne také zlobí. Nicméně udržuji masku dobrého rozmaru, dělám, jakobych byl překvapen a jakobych se zajímal o svého plagiátora. Zábava je přece určena mně a tato scéna se již opakovala nesčíslněkrát před tím. Pro námořníky je to něco zbrusu nového a v každém případě mají se mnou dobrý úmysl. Dělán vše možné, abych se přizpůsobil. Najednou však zpozoruji několik set cestujících první třídy, kteří se dívají přes zábradlí, jakoby se dívali na atrakci speciálně aranžovanou pro jejich zábavu. Má ješitnost je traužena. Přiznávám, že jsem trochu příliš citlivý, ale nesnesu, aby se domýšleli, že jsem zde proto, abych je bavil. To mě dovede rozzuřit. Kynu rukou a říkám: »S Bohem, zítra na shledanou!« a odcházím.

Z e m ě.

Byl jsem na horní palubě, louče se s paní Namarou a jejím chotěm, kteří vystupovali v Cherbourg. Náhle se objevila lavina a v ní veškeré druhy lidí, ozbrojených zápisníky, tužkami, fotografickými přístroji a kamerami. Chvilce rozpaků. Jsou na stopě Charlie Chaplina. Někteří mě poznali a brzo vidím ty, kteří pátrají mezi naší malou skupinou. Jeden na mě ukáže: »Tamhle je!« V tom okamžiku ztrácí moji přátelé odvalu a opouštějí mne. Pociťuji, jak jsem vydán na pospas — opravdová obět. »Jestli prý mluvím francouzsky?« Někteří mne interpelují francouzsky, jiní na mne mluví anglicky. Prohlížejí si mne zvědavě a zdá se, že je zajímám osobně. Operatéri, jak se zdá, vůbec nepomyšlejí na svou práci. Jakmile však byla jejich zvědavost nasycena, netrvalo dlouho a našli opět svou rovnováhu. A pak přišla zátapa otázek:

- »Navštívíte Londýn?«
- »Proč jste přijel do Evropy?«
- »Přivezl jste své boty a hůlku?«
- »Budete dělat v Evropě filmy?«
- »Navštívíte Francii? Pojedete do Ruska?«
- Snažím se, abych jim všem odpověděl.
- »Pojedete do Irska?«
- »Sotva.«
- »Co myslíte o irské otázce?«
- »Že vyžaduje mnoho přemýšlení.«
- »Jste bolševik?«
- »Nejsem politik, jsem umělec.«
- »Proč tedy chcete jet do Ruska?«
- »Protože na tom nezáleží, jaká nová myšlenka mne zajímá.«
- »Co myslíte o Leninovi?«
- »Je to velmi pozoruhodný muž.«
- »Proč?«
- »Protože je apoštolem nové myšlenky.«
- »Věříte v bolševismus?«
- »Nezabývám se politikou.«

Jiní mne prosí, abych jim dal nějaké poselství pro Francii. Poselství pro Londýn. Co řeknu obyvatelstvu Manchesteru? Setkám se s Bernardem Shawem? A s Wellsem? Je pravda, že budu povýšen na rytíře? A ke všemu ještě přichází tajemný muž, který mne odvádí stranou a říká mi, že byl důvěrným přítelem mého otce, že byl jeho impresariem a zaopatřoval mu místa v music-hallech. Chci pracovat v Evropě? V tom případě byl odhodlán mi najít angažmá. Svolil bych k tomu, abych mu dal přednost. V každém případě je nadšen, že se se mnou sezná-

mil. A kdybych potřeboval odpočinku a klidu, našel bych jej u něho, mezi lidmi sobě rovnými a sympatickými. Zachránili mne moji sekretáři...

Ulice mého dětství v Londýně.

Vskočím znovu do auta. Brzo míjíme Christ Church. Hle, tamhle je Baxter Hall, kde jsme se dívali za penny do laterny magiky, této předchůdkyně kina. Dostávali jsme tam šálek kávy, koláč a viděli jsme ukřižování Páně. Policejní strážnice: pro nás děti místo hrůzy. Kennigton Road je příjemnější, její opuštenost jí dodává krásy a neurčitelného půvabu. Zdá se, že v ulicích je víc ospalých lidí než v dobách, kdy jsem si zde hrával. Kennigtonské lázně, které jsou odpovědné za více než jeden den vynechané školy. Jedeme po Chester Street, kde jsem pravidelně spával. Změnila se trochu, jako všechny ostatní předměty mých vzpomínek a je poněkud více zchátralější než byla. Vidím starou kád před stájem, v níž jsem se mýval. Je to táž stará kád, jen poněkud více deformovaná než kdysi.

Opět zastavuji svého šoféra. »Počkejte chvíli«. Nevím ani, proč se chci trochu projít. Ostatně automobil se nehodí do tohoto prostředí. Nemám vlastně žádného cíle, jdu ulicí Chester Street, kde si hrají děti, veselí děti. Vzpomínám, jak jsem si kdysi hrával v podobné skupině dětí a myslím si: je mezi těmito dětmi některé, které přijde jednoho dne a bude pozorovat jiné děti závistivým okem? Proč se vlastně tak zavírá mé hrdlo? Děti se na mne dívají, směle a bez rozpaků pozorují cizince svými krásnými, přátelskými zraky. Usmívají se na mne a já jim odpovídám. Ah, nemohl bych něco pro ně udělat? Jaké vyhlídky v životě mají tito bosáči? Hle, tamhle je holičská officina, kde jsem býval učněm a mydlil jsem hosty. Kdyby tak tam ještě byl náhodou starý mistr? Ne... je pryč. Několik dětí si hraje před vchodem. Bez rozmyšlení jim dávám trochu peněz, což vzbuzuje pozornost. Je nebezpečí, že budu poznán. Vskočím do taxi a pokračuji v projíždce. Při příjezdu do Lambeth Walk vystupují a vmísím se mezi dav. Lidé nakupují. Jak miluji tyto Londýňany. Neznají formalit ani umělkovanosti, jsou docela sví, veselí, když se jim líbí, a jisti sami sebou. Já jsem jedinou falešnou notou v tomto okolí. V obleku, jaký mám já, nikdy nikdo se neprochází po Lambeth Walk. Je vidět, že vzbuzují pozornost. Lidé mne pozorují nejdříve úkradkem, pak upřeně. Co je to tady za člověka? Za chvíli mne oslovuje hubená žena širokých prsou.

»Charlie, nepoznáváte mě?«

Ovšem že jsem ji poznal. Je tak rozčilená, že téměř ztrácí dech. Slyším skorem tlouci její srdce. Je voskově bledá a má s sebou malou dýchávku. Tato žena bývala panskou v malém hotelu, kde jsem bydlil. Prožila velké drama ve svém životě, ale, ačkoliv bylo všechno proti ní, nikdy se nepovažovala za poraženou. Když jsme zkusili své rozčilení nad shledáním, vyměnili jsme několik prostých otázek a odpovědí.

»Jak se vám daří, Charlie?«

»Velmi dobře,« odpovídám a ukazuji na děvče:

»To je vaše?«

»Ano,« odpovídá.

To je všechno, ale mezi námi není třeba mnoho slov, zdá se. Mám v té chvíli dojem, že ji teď znám lépe než kdysi, kdy jsem ji viděl každého dne. Lidé se začínají seskupovat. To musilo přijít. Poznali mne a není možnosti uniknout. Dávám ženě trochu peněz, aby za ně něco koupila dívce. Rozumí a usměje se. Dav mne pak sleduje po Lambeth Walk. Avšak — jací to hodní lidé! Jdu a oni zůstávají za mnou v uctivé vzdálenosti. Vypadá to jako v bájce o krysaři. Dav každé chvíle roste, což mne začíná znepokojovat. Dříve nebo později se přiblíží a já jsem sám,

bez ochrany. Jaká hloupost jít sám a k tomu na Lambeth Walk! Konečně vidím policistu. Jdu k němu a žádám ho o ochranu.

»Jsem Charlie Chaplin,« říkám, »a poznali mne. Byl byste tak laskav a doprovodil byste mne k autu?«

»Nebojte se, Charlie. Tito lidé vám neublíží. Jsou to nejlepší lidé na světě. Jsem mezi nimi patnáct let.« Jeho slova mne zahnbují. Zasloužím si této šňupky.

»To vím dobře,« odpovídám. »Jsou naprosto šlechtní.«

Dokud jsem byl sám, váhali mne oslovit. Teď, když jsem chráněn, začínají mluvit:

»Halo, Charlie!« »Bůh ti žehnej, Charlie.« »Mnoho štěstí, můj hochu.« Každý z nich, když řekl svou malou poklonu, se usměje a vrací se do davu, poněkud zaražen a tlačí do přední řady ostatní, kteří, když na ně přijde řada, mě pozdravují. Všichni se vystřídají: starci, muži, děti, ženy. Upřímnost jejich pozdravu se mně dotýká tak, že to ani nedovedu vyjádřit. Přicházíme do Kennigton Road. Jdou stále za mnou, jako kdybych byl jejich náčelníkem a nikdo se neodvažuje se mi přiblížit přes určitou vzdálenost. Malé děti mne obklopují a prohlížejí si mne ze všech stran. Představují si, že jsem jeden z nich. Kdysi jsem také následoval slavné lidi v Kennigtonu, také já jsem se tlačil do první řady, abych viděl a slyšel. Policista jde hledat taxi. Zůstávám s nimi sám, poněkud zaražen. Nikdo na mně nic nechce. Vytrvalost jejich pozorování mne dojímá. Můj bože, kdybych mohl, třeba jen jednou, něco udělat pro ně všechny... Ale je jich příliš mnoho... Mnoho: dobré úmysly umírají před tímto prostým slovem. Jsem již v autu.

»Na shledanou, Charlie!« »Bůh tě opatruj!«

Dopisy.

Během tří prvních dnů, které jsem strávil v Londýně, dostal jsem neméně než 73.000 psaní a pohledů. Z těch bylo 28.000 žádostí o podporu a o almužnu od jedné libry do sto tisíc liber. Angažoval jsem šest úřednic, které čtly a rozřídily poštu. Četné a rozmanité jsou motivy psaní. Některé komické, jiné patetické, jiné urážlivé. Všechny pak naprosto vážné.

Dověděl jsem se z nich, že mám v Anglii celkem 671 příbuzných, o jejichž existenci jsem neměl ponětí. Z velké části to byli bratrance a sestřenice a všichni chtěli buď k filmu nebo jiné zaměstnání. Příbuzenský monopol ovšem nenáležel jen jim, bylo také hodně bratrů a sester, strýců a tet a devět žen, které předstíraly být mými matkami. Uváděly podivuhodné historky o tom, jak jsem byl unesen cikány, když jsem byl ještě malíček nebo jak jsem byl odložen na schodech. Mé dětství musilo být podle nich dojemný román. Poněvadž však mám v Kalifornii docela hodnou maminku, která mě až dosud naprosto uspokojila, nevšiml jsem si příliš této věci. Byly dopisy, které zněly jen na Charlie Chaplina. Jiné měly adresu: »Králi Charliemu«. Jiné: »Králi smíchu.« Zda bych prý chtěl navštívit tu či onu výstavu? Chtěl bych přijít na scénu pro tu či onu dobročinnou slavnost? Chtěl bych mít čestný výkop při zahajovacím fotbalovém matchi? Byly tam uvítací dopisy, ale byla také psaní s obsahem: »Kde jste byl, když Anglie válčila?« Přišlo tisíce dopisů od bývalých vojáků, v nichž mi děkovali za radost, kterou jsem jim prokázal v době války. Jeden bývalý voják mi poslal čtyři vyznamenání, která dostal ve válce. Poslal mi je proto, poněvadž, jak psal, byl jsem zneuznáván. Jeho podíl na vítězství byl tak malý a můj tak velký, že chtěl, abych měl jeho válečný kříž a plukovní vyznamenání.

Některé dopisy byly skutečně zajímavé. — Posuďte sami:

»Drahý pane Chapline, jste machrem ve svém oboru a já také ve svém. Vaše specialita je film a smetanové dorty, má pak

větrné mlýny. Nikdo na světě nezná lépe větrné mlýny než já. Studoval jsem větry celého světa a zabývám se právě myšlenkou konstrukce větrného mlýna, který by byl standardisovaným mlýnem. Byl by konstruován tak, že by fungoval jak při tropických větrech, tak při větrech polárních. Chtěl bych vás za společníka za výhodných podmínek. Vaší starostí bylo by opatřit peníze, myšlenky bych dodal já. Za několik let byste byl bohatý a slavný. Bylo by dobře, kdybyste mi hned telefonoval, abychom neztráceli čas.«

*

Natištěná pozvánka:

»Pan X. dovoluje si srdečně uvítat pana Chaplina a vyprošuje si čest ho oholit v neděli 11. září v hodině, kdy mu to bude konvenovat.«

*

Jakýsi malý bankéř, který půjčoval úředníkům peníze, nabízel mi takto své služby:

»Kdybyste náhodou potřeboval peníze, jsem ochoten vám půjčit 50 až 10.000 liber proti vašemu písemnému potvrzení. Veškeré jednání přísně důvěrné.«

*

Nějaký muž z Golden Square:

»Můj syn ztratil klobouk, když chtěl chytit květinu, kterou jste shodil s okna hotelu Ritz. Přikládám účet na 7 šilinků 6 pencí.«

*

Jeden londýnský soukromník:

»Neznám vás. Vy neznáte mne a pravděpodobně se o to ne snažíte. Uvažte však a přijďte ke mně některého dne posnít. Budete sami, veřejnost vyloučena.«

*

»Drahý pane Chapline, mohl byste mi poslat pár svých bot pro štěstí?«

*

»Drahý Charlie,« píše jedenáctiletý hoch, »byl bych velice šťasten, kdybych tě mohl vidět. Chtěl bych ti poděkovat za to, že jsi mne povzbudil, když jsem byl smuten a nešťasten. Nikdy jsem tě neviděl a nedoufám, že se tak stane. Budeš však vždy mým přítelem a mým pomocníkem. Chtěl bych tvé podepsané foto. Bylo by možno, abys přišel do Harrogate? Byl bych tak šťasten! Snad přece se přijdeš na mne podívat? Neuděláš to?«

*

Chtěl bych, abyste mohli čísti všechny dopisy, neboť ve všech se objevuje lidskost. Rád bych byl přijal některá pozvání, ale bylo jich příliš mnoho.

H. G. Wells.

U oběda mluvíme o Rusku. Wells mluví. Ačkoliv jeho řeč prozrazuje visionářského snílka, přece nikdy nezapomíná na praktickou stránku věci. Pokud se toho týče, mohlo by se myslit, že je Američan. Vypadá velice mladě a je pln síly. Jeho všeobecný dojem, říká, je ten, že se věci urovňají; chybí organisace, věc právě tak důležitá jako odzbrojení. Nejen Rusko, ale celý svět může být zachráněn jen výchovou. Díky této výchově, bude triumfovát pravý socialismus. Mluvíme o mé zamýšlené cestě do Ruska. Teď není vhodná chvíle, říká Wells, je tam špatné údobí. Mluvíme o tom, že bych se rád podíval do Španěl a navštívil býčí zápasy. Ptá se proč. Nevím, snad proto, že je to něco úžasně primitivního a na druhé straně tolik pitoreskního, že to umělce svádí. Wells odpovídá, že býčí zápasy jsou příliš kruté.

Cím déle spolu sedíme, shledávám, že Wells je ještě sympatičtější, než jsem čekal. O půlnoci vycházíme na balkon před

jeho knihovnou. Je úplněk a pohled na Londýn je nádherný. Rozprostřeno před námi pod měkkými a něžnými paprsky měsíce leží město jako lidská bytost. Wells mi pomáhá do svrchníku a komentuje mé rozpustilé chování: »Vidím, že jste nezapomněl svou hálku.« Měl jsem toho večera také deformovaný klobouk. Jsem zvědav, co by mi řekli v Los Angeles nebo v Hollywoodu, kdybych se tam procházel v takovém úboru? Wells bere můj klobouk a hálku a krouží jí. Je to tím grotesknější, že v té chvíli jsem zpozoroval na jeho stole dva svazky jeho »Dějin světa«. Tváří se jako komik na scéně a zpívá. Oba se smějeme. Wells má ještě jednu cnost, o níž jsem dosud nevěděl. Je lidský.

Rozhovor s děvčátkem při odjezdu do Ameriky.

Na parníku zůstali jen cestující, všichni návštěvníci již odešli. Moji přátelé zůstávají na nábreží a kynou mi na rozloučenou. Co vidím na jejich obličejích? Věrnost, lásku, smutek, slzy. Svírá se mi hrdlo a smějí se, aby nikdo nic nezpozoroval. Dokonce se usmějí i na reportéry. Nikdy se mi nezdála Anglie být tak krásnou. Proč jsem neudělal to či ono? Proč jsem nešel tam či onam? Tolik věcí jsem zameškal! Musím se ještě jednou vrátit. Budou rádi, když mě opět uvidí? Doufejme.

Oslovuje mne asi osmiletá dívka. Její dětství je smavé a její hlas jiskří mládím. Její pohled mi rozkazuje nesnažit se o útek, na což ostatně nepomyslím.

»Oh, pane Chapline,« švitoří, »hledala jsem vás po celém parníku. Prosím vás, adoptujte mne jako jste adoptoval Jackie Coogana. Mohli bychom spolu rozbít okna a bavit se. Miluji vaše filmy.«

Běře mě za ruku a dívá se mi do tváře: »Jsou tak veselé, tak krásné. Nechtěl byste mě vzít do učení jako Coogana? Ah — kdybych se mu mohla podobat...«

Zvatlá a nedá mi ani času k odpovědi. Ostatně raději poslouchám než mluvím. Loučím se pokynem ruky se svými přáteli a odcházím s ní. Přicházejí novináři. Věří něco zajímavého v mém vztahu k děvčátku. Odpovídám na jejich otázky. Pak přicházejí fotografové.

Děvčátko se ptá:

»Proč jste tak smuten? Nelíbí se vám, že odjíždíte z Anglie? V Americe najdete spoustu přátel. Vždyt máte ostatně přátele na celém světě!«

Odpovídám, že jen loučení vyvolává můj smutek. Chodíme po palubě a ona povídá o mých filmech. Ptám se jí:

»Máš ráda drama?«

»Nikoliv, raději se směji. Co se mi však líbí, je rozplakat lidi. Musí to být zajímavé hrát smutné úlohy, ale nerada se na ně dívám.«

»A ty chceš, abych tě adoptoval?«

»Jen ve filmu jako Jackieho. Ráda bych rozbíjela okna.«

Má černé vlasy a krásný španělský profil. Její nos a ústa mají delikátní formu, její oči jsou výrazné, tmavé a zářící. Tančí v nich život a smích.

»Jsem židovka,« říká.

»To vysvětluje tvé nadání.«

»Myslíte, že jsou židé nadaní?«

»Ovšem. Téměř všichni velcí duchové měli v sobě židovskou krev. Ne, já nejsem žid (odpovídám na její novou otázku) »ale jsem jist, že ve mně je něco židovského. Alespoň tak doufám.«

Pak přichází její matka a odvádí ji. Uvidím ji opět zítra a již se na to těším.

ŽIVOT A INSTITUCE

B. Markalous:

Kluby a jejich anglická tradice.

VII.

Je vůbec příznačné pro anglické kluby, že se potřebám většiny členů vyhovuje beze skrupulí a že se s jednotlivými místnostmi a jejich zařízeními nedělají žádné okolky. Estetické, formalitní ohledy jdou stranou. V příjemně zabydlených, to jest třeba hodně sešlých, byť velmi aristokratických klubech, sejde se v jedné místnosti patero různých druhů nábytku, klubovek, pohovek, stolků, a nikoho ani nenapadne, aby se pozastavoval, že látkový potah té a oné lenošky nejde dobře k malbě, tapetě či záclonám. Hlavní jest, sedí-li se dobře, pohodlně; konec konců stářím, používáním i zneužíváním všechno se srovná a zharmonuje.

Zdá se vůbec, že s anglickými kluby je to tak, jako s proslulými anglickými zavazadly. Znamenitá, silná hovězina, vzorná, důkladná práce — a žádné fraky s takovým svrchovaně účelným zavazadlem. Prodělá křížovou cestu a surová zacházení ve všech dílech světa aniž kdo o ně pečuje. A čím — na povrch — sešlejší, odřenější, starší, tím jeho vnitřní hodnota, solidnost a schopnost dalšího užívání jenom vzrůstá. Žádné dečky, chránidla, olejíčky a pasty pro elegantní vzhled složeného zavazadla dámy, která jede z Prahy do Golčova Jeníkova. A tak i londýnské kluby jsou zařizovány a plně užívány s hlediska maximální užítkovosti, prospěšnosti, řekněme, i při všem tom konservativně-historickém, často velmi omšelém, dekoru, zcela prosaicky a všedně utilitářsky. Už prostředí francouzských klubů, těch totiž, které byly založeny a jsou vedeny Francouzi (několik velmi významných pařížských klubů založeny byly v Paříži Angličany nebo za společné činnosti s Angličany) jest odlišné právě větším důrazem na výpravu, »salonnost«, jako by členové musili mít svátečnější, povznesenější náladu, jsou-li v klubu, který jest čímsi nad obvyklým, prosaickým životním hemžením, čímsi stylisovaným, abstraktnějším, vznešenějším, tedy čímsi co chce být posuzováno pro sebe sama. Asi tak jako jsme my, děti, vstupovali se zatajeným dechem do věčně zavřeného přepychového »salonu« rodičů, který byl něčím docela pro sebe, nadřazeným ostatním, profaně užítkovým místnostem občanského bytu let osmdesátých a devadesátých. Odpovídají tomu i ony dvě různé formy společenského styku, anglická střízlivě přímá, přísně věcná, ekonomicky skoupá ve výrazu a francouzská barokní, oplývající společenskými frázemi, pohybovými a slovními kudrnatostmi, stylisující styk s lidmi na jakousi uměleckou hodnotu pro sebe. Že Československo, stát tak závislý v těchto věcech na Francii a toporně tvůrčím Německu a tak žalostně málo na Anglii, bude mít ve svých společenských formách sklon k salonnosti, mnoho nepřekvapuje. Tím spíše — pokud jde o tvoření společenských prostředí — že jsme zamořeni moderním uměleckým průmyslem, morovou ranou pro Německo a tím spíše pro malý stát, Československo, kde na př. původní, staletou tradicí ustálené tvary anglických klubovek jsou věcí neznámou, protože naši výrobci a umělecko-prů-

myslové firmy propagují své vlastní, československé a svérázné, originelní názory na sedění a tvary klubovek, majíce vlastní míry výšky sedadla, jeho hloubky, sklonu lenochu, výpravy a potahů. Československé tyto salonní míry vedou pak srdnatý boj s anglickými a rozumí se, vyhrávají, jsouce salonní, protože ta původní anglická klubovka vypadá, chudě, nesalonně, nemajíc nic více než velikou tradici, kterou vytvořily generace nejlepších anglických nábytkářů průběhem několika staletí, vynikající materiál a nejsolidnější zpracování až do těch noh, které ani v rodině vnuků se neulomí a až do těch hřebíčků, které nevytáhneš nehtem, kdyby ses sebe víc namáhal.

Savage Club, tuto proslulou a slavnou společenskou instituci londýnskou, doporučuji k návštěvě všech, kdo se chtějí vyléčit z představ salonnosti a svátečnosti prostředí klubů, které chtějí být opravdu kluby a nikoliv chrámy únavné společenské reprezentace a ducha mořící vznešenosti. Pane Selver z našeho londýnského vyslanectví, člen Savage Clubu, vás ochotně uvede jako hosta, jako byl tak laskav ke mně.

Athenaeum. Členové klubu dávají do klubovní knihovny výtisky svých děl a jiných publikací gratis, čímž vytvořili jedinečnou knihovnu.

Athenaeum sdružuje vědecké a literární pracovníky, pak, jak praví stanovy: »umělce všech tříd krásných umění, šlechtice a čestné muže známé jako nepředpoklaté příznivce vědy, literatury neb umění«. Klub má 1200 řádných členů, dále mimořádné členy a přespočetné členy. Širší výbor může zvolit, čas od času, královské prince, ministry, biskupy, předsedy sněmovny, soudce a cizí vyslance neb splnomocněné ministry za mimořádné členy. Výbor může jmenovati jako čestné členy, za dočasného jejich pobytu v Anglii: 1. šéfy cizích missí a jejich zástupce, 2. cizí členy královské společnosti nauk, 3. patnáct cizinců neb osobností z kolonií, vynikající ve vědě, literatuře, uměních neb veřejné službě.

Klub má tři členy důvěrníky, plnomocníky, kteří jsou representanty klubu v jeho finančních věcech; jim jsou svěřeny veškeré fondy a majetek klubu a v jejich jménu jsou peníze ukládány, vypůjčovány a od dluhujících členů vymáhány.

Mám náhodou po ruce starší organizační řád známého.

National Liberal klubů, které pro seznání někdejšího přísného ducha anglických klubů jsou velmi zajímavé. Účely Národního liberálního klubu jsou: 1. Zřídití ústřední, pohodlný a laciný klub v Londýně pro liberály celého království, v kterém mohou mít všechno pohodlí a výhody a kde mohou v přátelském styku vyměňovati své názory. 2. Podporovati zájmy liberálních věcí. 3. Založití ve shodě s klubem, politickou a historickou knihovnu nazvanou Gladstonova knihovna, jako věčnou památku za služby, které vysocetný W. E. Gladstone prokázal své zemi. Klub bude složen z členů doživotních, městských, venkovských, juniorů, nadpočetných, členů čestných a dočasných. Městský člen jest, který má trvalé sídlo v poloměru 12 mil, nebo jehož místo obchodu, at hlavního či pomocného není dále než v poloměru 4 mil od Charing Cross, Junior jest, kdo je v hranici 17—23 let a je synem člena nebo je negraduovaný student na universitě nebo universitní koleji v Anglii, Skotsku, Irsku nebo

Walesu. Dočasní členové: Kterákoli osoba, mající stálé sídlo v cizině, může být zvolena za dočasného člena bez zápisného pro dobu ne delší jednoho měsíce, se všemi výsadami řádného člena, však bez nároku na ložnici v měsících únoru, březnu, dubnu, květnu, červnu, červenci a srpnu, vyjma sobot a neděl a bez práva hlasování a navrhování kandidátů pro členství. Dočasný člen musí být doporučen pro přijetí nejméně třemi členy. Tatáž osoba může být volena opětně za dočasného člena pro další měsíc, až uplyne 6 měsíců ode dne jejího posledního přijetí. Za takové další jedno nebo i více období může být požadován poplatek 1 guinei za každý měsíc. Jména osob, které se ucházejí o dočasné členství, musí být zaslána sekretáři tak, aby ho došla ne později než první poštou v pátek před tou nedělí, v níž je schůze. Výjimečně může být dočasné členství prodlouženo na dobu jednoho roku. Přijatý musí potvrditi písemně, že je v naprostém souhlase s liberály, musí být navržen členy, kteří písemně potvrdí, že znají kandidáta velmi dobře, že on naprosto souhlasí s liberály a že sám ze své vůle, pevně si přeje státi se dočasným členem klubu.

Dočasní členové parlamentní. Komitě má moc zvoliti za dočasného člena kteréhokoliv poslance (dolní sněmovny), může-li se při tom opřít o návrh nejméně 10 členů. Dočasné členství parlamentární jest roční a může být obnoveno rok od roku. Parlamentární členové dočasní nebudou platit zápisného ani příspěvků. Počet parlamentárních členů dočasných nesmí převyšovati 20. Dočasní členové cizí. Osoby nepříslušející do Britska, ale usídleny ve Spojeném Království nebo v cizině, mohou být voleny za dočasné členy cizí.

Nadpočetní členové. Kterýkoli člen, jenž opouští Spojené Království pro delší čas jak jeden rok, bude zařazen do seznamu nadpočetných.

Čestní členové. Komitě může voliti za čestné členy osoby, které prokázaly význačné služby liberalismu. Kandidáti pro členství čestné, musí být navrženi nejméně 10 členy. Volí se pouze 2 osoby za rok. Čestný člen neplatí zápisného ani příspěvků vůbec. Jestliže kterýkoliv spolek nebo klub se vyznamenal rozšiřováním liberálních myšlenek, výbor může podle návrhu 10 členů voliti z takového klubu funkcionáře, sekretáře a p. jako čestné členy. Osoby takto zvolené, aniž by zaplatily příspěvek nebo zápisné, jsou oprávněny ku všem výsadám členství. Členové volení podle tohoto pravidla označují se jako: čestní členové ex-officio.

President a místopresident klubu zůstanou v úřadě až do své smrti nebo odstoupení nebo až do svého vyloučení tříčtvrtinovou většinou širšího výboru. Klub má odbory: politický, knihovní, dále výbor pro záležitosti umělecké, výbor doporučující nákup těch či oněch druhů vín a tabákových výrobků, výbor pro hry a j.

U klubu tak výslovně politického jest volba nových členů aktem nad jiné choulostivým. Je tu proto velmi zajímavé ustanovení, jímž jest kandidátům dána možnost, aby, ie-li o něho spor, mohl být přece jen, urovnají-li se názory o něm, přijat. Praví se tu: Žádný kandidát nebude zvolen, nemá-li aspoň $\frac{2}{3}$ hlasů, ale dokud není jednomy slně odmítnut, jeho jmé-

no zůstane na seznamu kandidátů a vezme se v úvahu ve druhých volbách. Není-li pak zvolen po druhé řečenou již většinou, jeho jméno vyškrtne se ze seznamu kandidátů a není znovu volitelný pro dobu jednoho roku.

Klub nemůže se zpřizniviti s kterýmkoliv jiným klubem liberální myšlenky šířícím.

Ferd. Stiebitz:

Maďarský a československý stipendista v cizině.

I.

Několik kroků od zadního traktu berlínské university stojí v Dorotiné ulici č. 3 pěkný dům, u jehož vrat jest zasazena do zdi nenápadná deska s nápisem Collegium Hungaricum. Poněvadž jest v oné řadě domů Dorotiny ulice umístěno několik vědeckých ústavů berlínské university, soudil jsem s počátku, že jest v č. 3. maďarský seminář. Máť berlínská universita stolici pro maďarskou filologii a maďarský ústav vědecký. Teprve později jsem seznal, že tento ústav jest jinde, a když jsem se seznámil s jedním maďarským vysokoškolačkem, studujícím na berlínské universitě, dověděl jsem se, co v sobě Collegium Hungaricum skrývá. Co jsem v oné budově, na pohled bezvýznamné, shledal, uvedlo mě prostě v úžas, a kdykoli jsem kolem ní kráčival, díval jsem se na ni — já, československý stipendista — s náležitou úctou, a upřímně řečeno, i se závistí, již jsem nemohl potlačiti.

Je to kolej, internát pro maďarské příslušníky studující v Berlíně, především pro státní stipendisty, jimž se tu dostává na dobu jednoho, dvou, ba i tří let zaopatření. Kolej vznikla z nevelkých počátků asi před pěti lety. Tehdy zaujímala několik najatých místností v nedaleké, nepřilíhš vábné Mariánské ulici. Dneska je Collegium Hungaricum majitelem domu, či lépe řečeno paláce, který si před lety vystavěl berlínský bankéř Herz. Vnitřek budovy byl účelně přizpůsoben. Několik vhodných místností bylo ponecháno ve stavu celkem původním, jiné upraveny, ale největší změny se dostalo domu tím, že v něm bylo zřízeno asi dvacetpět menších místností s předpokojí, a ty zařízeny k obývání. Chovanci v nich bydlí po jednom nebo po dvou. Letošního roku tu bylo umístěno na 30 stipendistů, vybavených ze státních peněz, a 10 maďarských příslušníků, kteří si svůj pobyt a studium v cizině platili sami. Mimo to jest v domě ještě dosti místa, aby tu mohli dočasně pobývat ti, kdo sem zajíždějí jen a krátký čas; i celé hromadné výpravy tu lze přechodně ubytovati.

Stipendisté jsou jednak vynikající vysokoškolačci, jednak vědecký dorost maďarský připravující se na dráhu učitelů vysokoškolských nebo na vůdčí místa kulturních institucí ve vlasti. Pozoruhodný jest postup, jakým se státní stipendia udílejí. Hlavní zásadou jest, aby byly vždycky rovnoměrně zastoupeny všechny obory vysokoškolského studia a aby o výběru stipendistů rozhodovaly jen věcné důvody — schopnosti a vědecká činnost uchazečů. Fakultám vysokých škol jest vyhrazeno právo vybrati a navrhnouti kandidáty. Velmi přísně se hledí k tomu, aby bylo zabráněno všem vlivům politickým nebo osobním. Proto také jest konečný výběr z uchazečů navržených fakultami odloučen od pravomoci maďarského ministerstva školství a vložen do ru-

kou nezávislého sboru, skládajícího se z odborníků, učenců.

Ti akademikové nebo mladí vědečtí pracovníci, kterým se stipendijního místa dostane, nacházejí v koleji pracovní podmínky přímo ideální. Jsou zbaveni téměř všech hmotných starostí. Bydlí v místnostech účelně a vkusně zařízených: poněvadž jest velká část nábytku a zařízení nutných k pohodlnému bydlení umístěna v předpokojí, jest pokoj sám vlastně spíše pracovnou než ložnicí, umývárnou, oblékárnou, jídelnou, studovnou a vším ostatním zároveň, jak tomu již u obyčejných studentských bytů bývá. Ředitelství koleje jest v ustavičném styku s vysokými školami a vědeckými ústavy berlínskými, vyjedná předem samo, čeho je třeba pro chovance, který přichází do Berlína studovat, podá mu o všem spolehlivé informace. Není tu počátečního tápání, jímž se ztrácí tolik času a jež působí leckdy značné nepříjemnosti, není tu běhání od kanceláře ke kanceláři, pozvolné vníkáni do praxe a zvyklostí rozmanitých vědeckých ústavů, knihoven atd. Maďarský stipendista přijde a nalezne téměř vše připraveno, aby pevně zakotvil; může se ihned pustiti do práce.

A pracovat může co nejúsilovněji. Může plně využívat svého času, jehož se mu tak štědře (až tři roky!) dopřává a jehož nemusí marnit zbytečnými pochůzkami za informacemi, sháněním nějakého výdělku nebo rozpačitým hledáním, kde a jak by se dnes za málo peněz obstojně najedl. Jeho myslí nezatěžuje starost, snese-li jeho rozpočet, aby si dal v bytě zatopit, aby si koupil k večeri kousek slušného masa místo obligátního blutvuřtu, slanečka nebo chleba, aby se šel aspoň jednou za čtrnáct dní do lázní vykoupat, anebo si dokonce koupil vědeckou knížku. Těší se příznivému prostředí, v němž žije, a těží z ochoty ředitele ústavu, jenž je vždy po ruce, aby pomohl, poradil, urovnával cesty k úspěchu.

Ad vocem »příznivé prostředí«: tím nemíním jenom příjemné bydlení, životní pohodlí a hygienická zařízení. V domě Collegia jest několi krásných společenských místností, slavnostní síň, knihovna a čítárna, hudební síň, tělocvična, zimní zahrada. Stipendista tu najde po práci zábavu a osvěžení, teplo domova, družný styk s kolegy Maďary a příležitost k známostem s dobrou cizí společností. V koleji bývají pravidelně pořádány koncerty, zábavy, slavnosti, dýchánky, k nimž jsou zváni i cizinci, příslušníci vybraných kruhů berlínských. Chovanci zvou k sobě cizí kolegy z vysokých učelíšť. Za to se jim opět dostává přístupu do laboratoří, do rodin, na společenské zábavy atd.

V takovém prostředí a za takových podmínek pracovních žije maďarský stipendista v cizině. Jeho vědecká práce může být soustředěná a radostná. Společenské styky způsobují (nehledíc k jiným výhodám), že se vžívá do cizího prostředí, nabývá rozhledu a vyhodných osobních spojení. Na týchž zásadách a s týmiž příznivými pracovními podmínkami byly zřízeny podobné maďarské koleje pro studium v cizině také ve Vídni a v Paříži a mají býti zřizovány ještě další.

Tak tedy žije a pracuje v cizině maďarský státní stipendista.

*

Jak žije a pracuje v cizině československý státní stipendista?

Nevím, jak je tomu všeobecně. Zvláště mi není dostatečně známo, jaké jsou poměry u stipendistů středoško-

láků a vysokoškoláků. Mám tu na mysli mladé vědecké pracovníky, kterým československá vláda tu a tam poskytuje podporu na studium v cizině, a mluvím především podle vlastních zkušeností, získaných skoro pětiměsíčním pobytem jako stipendista v Berlíně. Podotýkám, že se mé zkušenosti shodují plně s tím, co zažil kolega dr. B. R., jehož jsem v Berlíně jaksi vystřídal; že jsem slyšel podobné zkušenosti vykládati i ty, kteří studovali v jiných městech, příslušníky různých vědeckých oborů; a že mi byly mé zkušenosti potvrzeny také dobře informovanými členy našich zastupitelských úřadů v Berlíně, kteří otevřeně říkali, že jsou podobné bolesti, jaké jsme zakusili v Německu my dva, u československých státních stipendistů — alespoň u těch, kteří studují v Německu — zjevem docela všeobecným a že marně na to u příslušných úřadů upozorňují.

Jsme proti jiným národům chudi, a to je z velké části omluvou, proč postavení našich stipendistů v cizině bývá žalostné. Ale soudím, že nás chudoba plně neomlouvá a že by bylo lze poměry zlepšiti. Nestěžuji si snad na to, co jsem sám zakusil; je třeba být vděčný za každé přispění, kterým se člověku umožňuje dojíti dále. Jsem si také vědom, že životní svízele mají význam výchovný: není pro mladého člověka vždycky dobře, aby mohl bez vlastního přispění zcela pohodlně usedati k plnému stolu. Ale nesmějí být ty svízele takového stupně, aby podlamovaly síly. Smím snad říci veřejně, že jsem při svém příjezdu do Berlína našel kolegu dra R. duševně i tělesně zhrouceného — musel odjet na měsíc domů, aby se zotavil. A že jsem já sám tou měrou nepodleh, ačkoli jsem v Berlíně žil za podmínek ještě nepříznivějších než on, za to mohu děkovat jenom své zdatnosti fyzické a snad i dřívějším zkouškám životním.

Právě proto, že zkušenosti byly tak zlé, a že je nebezpečností, aby lidé méně okolní útrapám spojeným se studiem v cizině nepodlehli, odvažují se psát tyto řádky; doufejme, k dobru těch, kteří půjdou po nás. Vytýká-li co, nemírím na osoby, které o stipendiích rozhodují a které mi v daných poměrech vycházely s ochotou vstříc. Mírím na systém a na byrokratickou naši praxi.

Studijní stipendium jest u nás »podpora na studium«. Ta věc stojí za uváženou. Československá vláda dá stipendistovi paušální podporu — 1000 Kč na měsíc — a pustí jej do ciziny, aniž dbá toho, s jakými úhrnnými prostředky stipendista odchází, zda odpovídá výše podpory valutovým poměrům a zda může stipendista pobýti v cizině se zdarem. Tisíc korun je do některých míst podpora snad ucházející, do jiných nepatrná. A přispěje-li vláda tisíce korunami měsíčně někomu, kdo si sám ze svého může věnovati na pobyt v cizině měsíčně 3000 Kč, je to něco jiného, než přispěje-li týmhž obnosem někomu, kdo si může sám věnovati sotva několik set korun, ne-li nic. Soudím, že to není jen otázka soukromá. S hlediska státního snad by mělo příslušným činitelům na tom záležet, s jakým zdarem kdo může studia v cizině využívat, i na zdraví stipendisty jak příslušníka národa a jeho vědeckého pracovníka, a posléze také na tom, zda se bude státní stipendista před příslušníky cizího národa slušně reprezentovati, či bude-li nucen žít někde v díře. Věc by bylo lze, myslím, rozumně řešiti tak, že by se při udělení stipendií postupovalo individuálně: přihlížeti k cizí valutě a přihlížeti také k osobním poměrům stipendistovým — za nepříznivých valutových poměrů a u lidí sociálně slabších být štědrejší.

Souvisí s tím také otázka dovolené. Neboť odkud se rekrutuje u nás vědecký dorost, jemuž má být stipendiem umožňováno studovat v cizině? Většinou z řad státních zaměstnanců, mladých středoškolských profesorů nebo vysokoškolských asistentů. Zámožný nezávislý vědecký pracovník jest u nás rara avis. Musíme si většinou všichni vydělávat na svůj chléb, a to v povoláních nevýnosných; vědecká činnost je při tom ovoce tuhého odříkání. Kdo má naději dostat stipendium, stojí před otázkou: dostanu dovolenou? a dostanu-li, tedy placenou nebo neplacenou? Obdržeti za dnešních poměrů dovolenou vůbec jest krajně obtížné; je to takřka milost shůry. A až komicky dopadá věc tehdy, rozhoduje-li o dovolené jeden odbor ministerstva školství — středoškolský — a o stipendiu druhý — vysokoškolský. Pak se může stát, že člověk stipendium dostane, ale dovolenou nikoli. Nebo jeden odbor poukazuje na druhý: dají-li vám dovolenou, dáme vám stipendium — a naopak: dají-li vám stipendium, dáme vám dovolenou. Výsledek, i když je příznivý, v každém případě stipendistu poškozují tím, že ho ve studiu zdrží. A zvláště při dnešní úřední praxi, kdy není zvláštností, že se vyřízení nějakého aktu protáhne třebas na několik roků.

Otázka dovolené má ovšem i pozadí finanční. Dostane-li svobodný člověk placenou dovolenou, může mluvit o štěstí; ale ani jeho postavení není závidění hodno, nemůže-li dosazovat ze svého. Zbude-li mu — vezměme asi průměr, a jde tu o nižší kategorie platové — asi 1500 Kč měsíčně čistých z platu, má do ciziny na měsíc se státní podporou půltřetího tisíce, a s tím si na studiích v cizině příliš houkat nemůže. Ale přece je na tom poměrně dobře. Dostane-li však nemajetný svobodný člověk dovolenou neplacenou anebo nemajetný ženatý dovolenou placenou, aniž mohou dosazovat ze svého, jsou bezmocní. A mají-li pravdu poctivé úmysly celý čas dovolené ztrávit studiem v cizině, nikoli jen se tam ohřát a vrátit domů, učinili by nejlépe, kdyby se stipendia rovnou vzdali, poněvadž jim nezbyvá, leda se dlužit, aby mohli na studium dosazovat, anebo třít bídu a ohrozit své zdraví i své pracovní schopnosti.

Ostatně, samy úřady uznávají, že podpory na vědecké studium v cizině jsou nedostatečné, a zvyšují je na dodatečnou žádost zpravidla o 500 Kč měsíčně. V některých případech může být toto zvýšení slušnou úlevou, v jiných případech ani to nepostačuje. Vezměme na př. nemajetného svobodného člověka s neplacenou dovolenou, anebo nemajetného ženatého s dovolenou placenou — oba mají na studium v cizině k dispozici jen stipendium: jak s tím mohou vyjít? Několikrát jsem se dotkl stipendistů ženatých; stalo se to z dobrých důvodů. Nemajetný ženatý stipendista, má-li dostat stipendium s neplacenou dovolenou, nechať se hned za ně poděkuje; nemůže ho užít.

O postupu, jakým se u nás stipendia udílejí, zdržuji se poznámek. Jen tolik myslím, že by ani u nás nevdalo, aby měl při tom hlas odborníků učenců větší váhu než ministerstvo. Bylo by to zvláště za dnešních politických poměrů docela rozumné.

*

Kdo se odváží se skrovnými prostředky poskytnutými stipendiem a snad trochou vlastních nebo vypůjčených peněz odejít na vědecké studium do ciziny, nesmí být bez idealismu, lásky k vědě a k svému povolání, ba

i bez jistého heroismu. Čekají ho tvrdé zkoušky; bez idealismu, a ovšem také bez zdraví a dobrého žaludku jich nepřekoná. Kdo jde jako stipendista do ciziny za zábavou a za dobrodružstvím, nebo jen za podívanou, jistě odtamtud brzo uteče.

Velkou část stipendia pohltní výdaje spojené se studiem. Dát se zapsat na jeden semestr jako řádný posluchač na filosofickou fakultu stojí v Berlíně při 15 honorovaných hodinách na 150 marek. K tomu přistupuje členství ve vědeckých ústavech, za něž třeba platiti 5 až 10 marek, a zápisné do universitní a do státní knihovny. A tu je velká potíž — byl bych rád, kdyby si příslušné úřady této věci povšimly a zásadně ji upravily. Kdo si chce vypůjčovat z universitní nebo ze státní knihovny pruské, musí buďto zaplatit zálohu, nebo míti někoho, kdo se za něho zaručí. Universitní knihovna žádá zálohu 50 marek, státní 100 marek, od cizinců částku dvojnásobnou. Kdyby měl československý stipendista tolik peněz mrtvě uložit do pokladen knihoven, co by mu zbylo na pobyt? Jediná možnost tedy jest najíti za sebe ručitele. Na koho se může v cizině, kde je úplně neznám, obrátiti, leda na členy československých úřadů zastupitelských? Nalezne tam šťastně laskavou osobu, která vezme na sebe ručení, a běží radostně do knihoven se záručními lístky. Ale v knihovnách nedají na záruku pana legačního rady z československého vyslanectví na čisto nic; chtějí úřední potvrzení s razítkem. Stipendista čl. vlády prosí na vyslanectví, ale to ho odkáže na konsulát, poněvadž prý to nespadá do kompetence vyslanectví. Na konsulátě však nechťejí a té věci ani slyšet, že prý nemohou takovým způsobem vládu zavazovat. Nezbyvá tedy nic jiného, lež zálohu ze své chudé kapsy složit. Tak se vedlo kol. dru R. v Berlíně i v Mnichově. Já jsem byl šťastnější. Nový čl. generální konsul v Berlíně, jenž nastoupil úřad nedlouho před mým příchodem, díval se na věc s rozumného stanoviska. Uvážil, že jsem státní stipendista a čl. státní zaměstnanec, jemuž stát může kdykoli sáhnouti na plat, kdyby snad něco vyvedl, a zaručil se za mne z moci úřední — bohudíky, poněvadž jinak bych nemohl knihoven užívat. Vystaví-li konsulát stipendistovi záruční list, je riziko, kterému se čl. stát vydává, pranepatrné. Vědecký pracovník si zpravidla dovede vážit knihy a zpravidla snad nekrade. Bylo mi v úřadovně knihovny pruské řečeno, že jiné konsuláty stipendistům svého státu záruční listy vystavují. Za chovance maďarské koleje ručí ústav sám.

Byť si musí najít čl. stipendista co nejlacinější, to jest co nejnuznější. Bydlel jsem v Berlíně nejprve ve slušném pokoji, ale stál měsíčně se světlem a otopem 75 marek, a to jsem platit nemohl. Lacinější jsou jen pokoje po každé stránce méněcenné. Přestěhoval jsem se pak do takového lacinějšího pokoje v podstřeší s okénkem na »kus Berlína« — autogaráže a asi 200 metrů městské dráhy, po níž jezdilo za hodinu přes 30 vlaků; a v garáži řvaly motory od rána do noci. Za jarních chladen jsem tam zakusil zimy, byl jsem jeden čas více v horečce než zdrav. S letními dešti začalo tam zatékat. Volnějšího pohybu bylo v něm možno dosíci jen tím, že se odsunoval s cesty stůl. Byl bych se z něho rád vystěhoval, ale zavázal jsem se, že tam zůstanu do července, a jen proto jsem jej dostal lacině — za 44 marky se světlem. Ostatně bych si byl jinde nevybral; o malé, laciné pokoje jest v Berlíně nouze. Teď snad chápete, s jakými pocity jsem se díval na zařízení maďarského Collegia. Švýcarští a jiní stipendisté bydleli v pensíonách vilových

čtvrtí a zvali k sobě kolegy na hostiny a pitky. Já jsem se do svého bytu rozpakoval vpouštět poštovního poslíčka.

Největší starostí způsobí stipendistovi strava. Odpadne-li od jeho aktiv, co stála cesta, vypravení, vstup na vysokou školu, do vědeckých ústavů, do knihoven, a eliminuje-li položky na byt, prádlo (v Berlíně velmi drahé, platíval jsem 6—9 marek za prádlo čtrnáctidenní,) udržování obuvi podrážky 6.50 marek) atd., přeje si vroucně, aby ho Bůh byl stvořil Měsíčníkem, jehož tělesné potřeby by mohly zkojit étherické požitky. Musí se buď jak buď zřítí přepychu denně obědvati. Před bytnou se to arci jako cizinec, stydí dát znát. Proto, pokud nesedí přes poledne v přednáškách, vysedává v knihovnách, vrací se ke druhé hodině domů a potají poji něco, čím by zahnal hlad. V neděli a ve svátek, kdy jsou knihovny zavřeny, může jít na prospěšnou procházku do parku a sdílet se tam s vrabci a pěnkavami o svůj vezdejší chléb. Prší-li, zbývají musea a pasáže. Je dobré pobavit se s bytnou občas o zvláštnostech německé kuchyně a o drahotě v berlínských restauracích (jídelní lístky jsou vyložený venku): budí to důvěru. V berlínském »Studentenwerku« lze arci dostat oběd za 40 feniků. Jedl sem tam — bez oprávnění — po 8 dní na počátku svého pobytu v Berlíně. Neradil bych to nikomu, kdo nemá výtečný žaludek. Já bych to byl vydržel bez úhony, o tom nepochybuji, ale při prodeji lístků pak začali kontrolovali legitimace. A snad by mě byli i jako hosta připustili k společnému kotli, ale na mém listě bylo vyznačeno mé povolání a má akademická hodnost i československý původ; přece jsem se jen styděl doprošovat a raději jsem se protloukal, jak to šlo. Když ovšem přišel osudný květen, kdy se na mne neráčilo rozpomenout ani ministerstvo ani moji nakladatelé s honoráři, přes všechny sliby, byl jsem jednu dobu rád, měl-li jsem aspoň na chléb. V té době jsem také vůbec nebyl s to, abych pracoval; není to možné, jí-li člověk chatrně, chvěje-li se při tom obavou, že mu dnes zítra dojde poslední groš, a na pomoc čeká marně. Bylo by nejvýhodnější mít vařič a sám si připravovat jídlo, ale s tím se žádná bytná nesmíří: leckterá vidí nerada už i to, že si člověk kupuje večeře a jí doma. Velmi ochotně vám podává ráno kávu — špinuku za 35 feniků, ale běžte do kavárny, když tam snídáné přijde nejméně na 1 marku. Přesnídávce a svačině za těchto okolností odvykne člověk nadobro a je vskutku rád, když něco za den dostane do žaludku. V řídkých marnotratných okamžicích si zajde na poštu, aby se zvážil, a sleduje, jak to s něho padá po jednom, po dvou i po více kilech. Když už je toho 15 kilo a 17 kilo, poděsí se a horempádem pospíchá, aby už byl zase doma.

Kulturních požitků si stipendista nesmí dopřát. Ano, ovšem, do museí se může nachodit do syta, neboť do těch je aspoň dvakrát třikrát v týdnu vstup volný. Ale na divadla, na koncerty, na společenské zábavy ať raději ani nepomyslí, před výklady antikvářů ať se raději ani nezastavuje. Kdyby si toho či onoho dopřál, kradl by si z toho mála, co dopřává svému tělu. O společenských stycích nesmí ani snít. A příroda? Je rád, může-li se v neděli projít parkem a dostane-li se jednou za uherský měsíc za obvod velkoměsta. Je rád, že nemusí myslet na to, jak je život krásný, že nemusí vidět, jak ho jiní užívají, vyhledává samotu a nejvolněji se cítí ve svém brlohu nad knihou. Jakékoli společnosti, i s krajany, po nichž touží, musí se vyhýbat, poněvadž se při ní neubrání

výdajům. Kdyby si nezajel jednou dvakrát měsíčně na vyslanectví pohovořit se známými, vykouřít jednu dvě egyptky od nich, zapomněl by pomalu myslit ve své mateřštině a užívat jazyka vůbec, neboť se mu často přihází, že třeba za celý den s nikým nepromluví.

V Ě D A A P R Á C E

Prof. Dr. Koch:

Lékař o bolesti.

Rozvážný se nežene za potěšením,
ale za bezbolestností. *Aristoteles.*

Lékař a bolest jsou staří známí, nepřítel a přítel a při tom spojenci. Kdykoliv se potkají, vztáhne lékař k ní ruku, aby se s ní dohodl a dorozuměl a neustane, až ji vypudí. Povolání mu předpisuje býti tak bezohledným nepřitelem bolesti, že často přehlédl, jak je bolest srostlá s duší pacientovou. A pokus ji vypudit skončil tragicky.

Kdyby chtěla dnes nějaká báčorka vyličit vznik bolesti, musila by začít moderně. Asi takto: Serum bolesti dostalo se do těla lidského už se šťávou jablka ze stromu poznání. Při tom můžeme docela klidně připustiti, že v ráji bylo všechno dokonalé a zralé i to osudné jablko, a nemyslet při tom na tak banální bolesti. Stačí, když podtrhneme slovo p o z n á n í. Nikdy však člověk, od té doby, co ji poznal, bolestí nevystihl. My lékaři to víme dávno, a pokusy ji znázornit to potvrzují. Každý takový pokus dopadl pro bolest strašlivě a končil za pomoci neohybnějších zvířat. Ale na konec to nikdy nebyla bolest, ta strhaná tvář hledící z klubka zvířecích příšer.

Svět prý je všude dokonalý, kam nepřijde člověk se svou bolestí. I když je to všechno pravda, co se o bolesti napsalo, že je nakažlivá, ošklivá a při tom se zdá nekonečnou, že jde tak rychle jedna za druhou, až si šlapou na paty — lékař ji přece musí hájit, a uvést její přednost. Je mu to povinností, jako jedinému soudci znajícímu všechny polehčující okolnosti.

Člověk má v těle celou spleť jemných nitek, rozvětvenou síť, značně vodivou pro všechny změny mechanické. Na nich jako na strunách vyznívá harmonie životní a každá bolest je v ní falešným tónem. Lékaři probádali svými zvědavými drobnohledy už celou periferii tohoto ústrojí a nestanuli nevědomky ani před jeho záhadnou centrálou. To jsou theoretikové. Ti pak, kteří se starají, aby dle přání nemocného to vedení kdykoliv přerušili anebo v centrále utlumili, to jsou praktikové. Jen oni uznáváni jsou pacientem za pravé přátele; netřeba ovšem dokazovat, že neprávem.

Svým bádáním dokázali lékaři, že opravdu jen blázen by mohl prohlásit, že člověk je zrozen k utrpení. Ovšem pro toho, komu je život sám o sobě už bolestí, nemá lékař jiného léčebného prostředku než spánku. Ale to je také jen paliativum, radikálně smí zasáhnout jen příroda sama. Tak tomu chce zákon a lidé, lékař má beztoho nesčetné jiné povinnosti s nepříjemným nádavkem, že každá je vůči jiné vrchnosti. Vůči sobě, zákonu, citu atd. Na základě latinského diplomu se od lékaře žádá příliš mnoho, nejlépe kdyby si místo krve nastříkal vody do žil. Ptám se vždycky jen: přestává ta povinnost lékaře tam, kde už člověk nemůže? Nikoho ještě nezapadlo, aby se nás takhle zeptal.

A jak si má počínat lékař, když potká bolest? Napřed

musím vypsát, jaké služby mu vlastně prokazuje. Mluví-li o lékaři a jeho poměru k bolesti, nemyslím při tom na zubní vrtačku; vidím zkušeného muže, povolného k lůžku bolesti. Musí jí především věnovat všechnu svou pozornost, neboť zaujímá přední místo v řadě příznaků choroby. Často bývá jediným alarmujícím signálem vstupu choroby a přesný rozbor jejího umístění, způsobu jejího útoku a vyzářování, opakování, intenzita nebo proměnlivost jsou spolehlivou stopou vedoucí lékaře k hledanému závěru diagnostickému. Tím podala jediný možný základ pro úspěšnou léčbu, vykonala však mouřeninskou povinnost a pronásledování začíná.

Pochybujete-li o tom, že člověk může stíhat svého dobrého přítele, potírat jej a zničit úmyslně — a že vykoná tím na konec ještě dobrou věc, — pak toho máte zde doklad.

Ukáží ještě, jak bezbranný stojí lékař u chorob, jež probíhají bezbolestně. U zhoubných nádorů přichází bolest a po ní lékař obyčejně teprve, když po velikém vzrůstu vyvolaly mechanickou bolest. Proti zprávám tu i tam do světa šířeným, o nových prostředcích nalezených proti zhoubným nádorům, nutno s celou vážností zjistiti, že dosud nemáme ještě jiné spolehlivé pomoci než nože. A ten prospěje jen v začátečním stadiu. Proto musí nemocný přechasto bezbolestnost zhoubných nádorů platiti tím nejdražším, co má. Stejně by se dalo psát o jiných metlách lidstva, o specifických chorobách.

O naší činnosti má většina laiků mylný názor. My nemůžeme svou rukou život prodloužit; čeho dosahujeme, je nevyšší to, že jej dovede uchrániti vlivů, které by jej mohly zkrátit. V tom není sofisma, nýbrž jen zdůraznění, že máme pokud možno zasahovat jen proti těm vlivům. Nemocný na nás žádá dvě věci: máme jej zbavit bolesti a nemáme mu působiti nových. Na jiné nemyslí, než na bezbolestnost. Napsal jsem nahoře moto Aristotelovo, to neznačí ještě, že je plně uznávám, mohl bych tak však učiniti, kdybych byl o tom přesvědčen, že to myslil tak, že trpící dává přednost. Ale že by se člověk hnal... tolik poctivosti v nás ještě je, abychom nezapírali, za čím se ženeme. Lékař by to řekl asi takto: Nemocní touží po tom, aby život příliš krátce nekvetl a dlouho nevadnul.

Vzpomeňte, jak se vaši známí, zdraví lidé, stavěli vůči bolesti ve válce, když se vyhýbali první linii. Co všechno nepodnikli a jak si s bolestí přímo hráli a s chorobami se mazlili. Dáte mi za pravdu, že musíme počítati tedy ještě s jinými činiteli u bolesti. Individualita a pak různé okolnosti. My lékaři nemáme na mysl i portrét Múciův, podle něhož bychom chtěli mít pacienty kresleny, my jen právem ukazujem na vyčerpanost čivů naší generace, že jí věk lidský už příliš vyssál tkáň nervovou, takže vidí bolest ve svém vzrušení konvexním sklem, zvětšenou obludu. Starověký stoik jí svým konkávním pohledem jedva postřehl.

Tak tedy bolest rostla s lidstvem a citlivost leží jako poprašek na jeho kultuře. Úloha lékařova se však tím stávala stále nesnadnější. Bosňáci se mi ve válce nechtěli dát narkotisovat, báli se ztráty vědomí, naši lidé se příliš rádi do ní utíkají. A přece je narkosa dnes už zbabělým a zbytečným útekem před bolestí. Operatéri ovládají tak důkladně techniku vodivého i místního umrtvení, že se užití narkosy stává stále vzácnějším. Kdyby všichni znali vliv místního umrtvení na operatéra samotného, nikdy by se nedali narkotisovat. Člověka jen síla vůle dělá velikým a malým. Smějeme se dítěti, že

bije židli, o níž se uhodilo, a sami s úplně stejnou zlostí obviňujeme osud z bolestí, jichž sami býváme příčinou a jimž bychom mohli zabránit.

Není divu, že se výtvarníkům nepodařilo zachytiti svým uměním lidskou bolest. Kdyby o ní měl psát lékař, který ji nejčastěji potkává, o jejích vlastnostech, podobě nebo vrtochu, stál by před nesmírně obtížným úkolem. Musil by přiznat, že je každá jiná, vlastně každá jinak líčena, obyčejně že pro ni chudý slovník nemá ani příliš vhodného výrazu. A přece je lékař mezi prvními povolání pokusit se o nějakou definici: Součet z určitého pathologického vlivu a individuality pacientovy. Dle ní také musí zatím svůj poměr k bolesti upravit, nikdy však nesmí zapomenout, jaké důležité služby mu často prokazuje. Toto vědomí mu dodá vždy síly, poskytovat útechy, která na všech stranách je od něho očekávána.

Tiže je tuto pravdu hájit před trpícím:

V těle lidském je všude účelnost nadlidská a v ní bolest zaujímá místo velmi důležité pro naše zdraví. Do této prosté pravdy nutno vniknouti a k tomu je ovšem zase třeba trochu stoicismu.

Miloš Bloch:

Co jsme viděli na světovém sjezdu reklamním.

V Detroitu, dne 20. VII. 1928.

Spolkaření, sjezdování, výroba resolucí a funkcionářů netěší se veliké oblibě mezi lidem pracujícím, obchodujícím a podobným způsobem sloužícím. V Detroitu jsme viděli, jak se to dělá, aby spolek nebyl spolkařským a sjezd nebyl divadlem, v němž několik funkcionářů dělá herce a »posouvače kulis« (kdybych tak směl užití germanismu!) a návštěvníci jsou štafáží a posluchačstvem — když spáče procitne.

Kdo jest to, ten slavný spolek, jenž dovede učiniti výroční sjezd příjemným i nejlaseovanějším bankovnímu řediteli, jehož žádná anekdota nedovede rozesmát? Je to International Advertising Association (I. A. A. — Mezinárodní Reklamní Asociace) — organizace pracovníků odborně vyškolených k tomu, aby dovedli působiti na lidské vědomí i podvědomí. Bylo by to hrozné, kdyby toto mocné umění mělo býti zneužito k účelům nedobrym, lidstvu škodlivým. Doufáme, že se tak nestane, dokud bude vzkvetati světová organizace I. A. A. se svým vůdčím heslem

PRAVDA V REKLAMĚ.

IAA sdružuje všechny reklamní organizace kulturního světa, mezi něž náleží z našeho státu Reklamní Klub Československý a Reklameverband v Teplicích. Jest to veliká organizace s 22.000 členy, jak uvedeno v oficiálním sjezdovém programu. (Když jsem si uvědomil, že do tohoto moře se vlévá malý potůček necelých 100 členů Reklubu, byl jsem tím více dojat pozornostmi, jež byly Československu na sjezdu prokazovány.)

Volba Detroitu jako místa sjezdu mohla býti sama zárukou úspěchu. Vždyť jistě nejhlubším dojmem, který si odnášejí delegáti ze zámoří, jest prohlídka Fordovy továrny na automobily a hlavně nové Fordovy seriové výroby letadel, návštěva druhé největší ob-

chodní budovy světa, sídla to General Motors Corp, projížďka zkušebníci silnicemi General Motors, lunch v Golf Clubu pořádaný automobilkou Graham Paige, návštěva továrny počítačích strojů Borroughs, večerní projížďky po Velkých jezerech, nádherné zahradní město rodinných domků v Detroitu, tak čisté a obklopené svěží zelení, že byste nevěřili, že zde kouří komíny největší automobilní industrie světa, mnoha továren na kancelářské stroje, vysavače prachu, léky, stroje atd. atd. Frekvence jest skvěle regulována tak byste téměř přehlédli, že po čistém a hladkém asfaltu 1408 mil detroitských ulic projíždí 259.000 automobilů, jsoucích v majetku 1,480.000 zdejších obyvatel. Detroit má centrální polohu v území tisíce jezer a jest cílem i východištěm turistiky. Jest na to také zařízení. Sta přepychových hotelů — přepychových zařízení a obsluhou spíše než cenou poskytuje milé ubytování. V posledních 3 letech bylo postaveno v Detroitu 60 nových hotelů, do nichž bylo investováno 75.000.000 dolarů.

Organisace sjezdu se řídila několika velmi rozumnými zásadami:

1. Postaratí se, aby formality, jako registrace hostů, byly rychle a hladce odbyty a aby hosté nebloudili, neřádali, nýbrž měli vždy jasnou orientaci. Na každého hosta byl pověšen vkusný štítek s jeho jménem, event. i s funkcí a zemí, odkud přichází, byl vypracován a vytisknut přesný a podrobný program, a rozdán návštěvníkům při registraci hned s mapou Detroitu a se všemi pozvánkami do různých podniků, projížďek atd. Aby to delegáti nepoztraceli, dostali vše v pevných obálkách. Bylo pečlivě postaráno o ubytování a o nápisy všude, kde by se mohlo zbloudit. Na nádraží a náměstí byly budky, v nichž bylo lze získati informace. Na programu se nic neměnilo, vše bylo určeno do detailu, až to bylo dojemné. Tak při večerní projížďce po jezerech nezapomněli pořadatelé připsati »vezměte s sebou svou manželku neb dívku!«. Dostal jste i tisknuté informace, jak je to se zavazadly, oblečením a prádlem.

Návštěvníci byli rozděleni na skupiny společných zájmů a bylo o skupiny tyto individuálně postaráno. Záměstí delegáti, mezi nimiž bylo 50 Němců, byli vedeni po továrnách a tiskárnách, dámy měly vlastní skupinu a konečně specialisovaní odborníci se scházeli ve vlastních sborech. Nudná část sjezdu, věnována organisování a volbám, byla odbyta po americku při jídle a pití, a hlavní důraz byl kladen na činnost odborných komisí. Tento princip jest výborný. Každý odchází ze sjezdu obohacen, a není chvilky, které by litoval. Nikdo nebyl nucen účastňovati se čistě spolkových výkonů. Ani do odborných přednášek, kterých bylo téměř 100, nikdo nebyl nucen. Přitahovaly samy. Byly přednášeny v jednotlivých skupinách, které zde podrobně uvádím, protože ukazují zároveň rozčlenění americké reklamní činnosti:

Reklamní předměty (dárky). — Rolnické publikace (v poslední době přichází heslo: městská reklama jest přeplněná a venkov zanedbán). — Reklamní agence. — Skupina továren, používajících reklamních premií. — Komunální reklama (daleko předčí evropskou, poučné pro naše lázeňská města). — Photo-Engravers (fotochemický tisk resp. příprava pro tisk z hloubky, offset, fotolitografii atd.). — Obchodní časopisy. — Reklama detailního obchodu. — Šípové reklamy den-

níků. — Kostelní reklama (americké kostely lákají návštěvníky a členy církve čistě obchodní reklamou. U obchodu najdete světelnou reklamu: »Kostel - Vstupte - Buďte vítán« a pod.). — Reklama přímým zpracováním (direct mail = rozesílání ceníků, dopisů, prospektů, dárků atd.). — Adresáře a informační kanceláře. — Reklama finančních podniků, bank, pojišťoven atd. (spočívá na živější obchodní basi než v Evropě). — Grafická umění. — Výkonná činnost novinářských reklamních oddělení. — Litografie. — Školy a učitelé prodeje a reklamy. — Průmyslová reklama. — Nakladatelství. — Reklama venku (Outdoor advertising - plakáty, světelná reklama atd.). — Reklama radio-rozhlasem. — Reklama obchodníků realitami (velmi důležité odvětví v Americe, kde jsou nemovitosti, zejména pozemky a obytné budovy předmětem živé a často výborné spekulace.) — Náboženský tisk. — Filmová reklama. — Nakladatelé divadelních reklamních tisků. — Výkladní skříně. — Ženy činné v reklamě. —

Věcí pro sebe jest Betler Business Bureau, potírající nesolidnost v obchodě a snažící se stanoviti standard poctivé reklamy v každém odvětví.

Téměř každá z uvedených skupin pořádala samostatné schůze s několika odbornými přednáškami. Vzhledem k mohutné evropské — vlastně německé delegaci, tvořili návštěvníci ze zámoří vlastní skupinu, které kromě zmíněných návštěv, lunchů a večerí bylo vyhrazeno několik pracovních schůzí, věnovaných nikoli otázkám organizačním, nýbrž obchodním stykům a výměně názorů o tom, co bychom si navzájem mohli v reklamním oboru poskytnouti.

Na celém sjezdu reprezentovaly se dvě linie reklamy: Americká a německá. Americká reklama, imponující rozměry, technickým propracováním do malých detailů líbivostí, německá modernějším výtvarnickým řešením barevných ploch, teoretickou propracovaností a promyšleností a odbornickou kázní. Američané se učí leccemu od Němců, zejména po stránce výtvarné — uplatňuje se leccos z moderního německého a ovšem vlastně francouzského malířství. Němci se učí od Američanů vytváření inserátů s obšírným textem. To bije totiž do očí. Je však kromě toho mnohem více vzájemné výměny v reklamě mezi Evropou a Amerikou. Myslím, že v této výměně Evropa nebude pasivní stranou.

Rozmlouvaje se znalci oboru z Ameriky, Austrálie, Německa, Indie, Jižní Ameriky, Dánska, procházejí první světovou výstavou reklamy v Detroitu, měl jsem stále hlavně namysli: Co z toho možno použiti pro naše poměry? — Nechceme vydupávati reklamu, abychom se mohli pochlubiti, »že jsme tak kulturní jako ta Amerika, že už u nás jsou také hezké reklamy.« — Ve snaze po větší účinnosti celého hospodářského konání chceme míti také lepší reklamu, to jest reklamu, která za méně peněz přivádí více zákaznictva. Chtěl bych zdůrazniti, že není cílem zlepšení reklamy u nás přiměti továrníky a obchodníky, aby vydávali více na reklamu — naším cílem jest ušetřiti jim peníze, způsobiti, aby peněz za reklamu vydávaný byl lépe využitkovaný. A především ovšem reklamu poctivou a pravdivou — jaká jest samozřejmostí v poctivém obchodě.

Reklama, kterou si u nás vytvoříme, bude zcela jiná, než americká a německá. Bude jiná, protože máme jiné rozměry hospodářského života, jiné zásady v obchodě, jinou psychologii zákaznictva a jiný druh výrobků na prodej. Technicky a organizačně se ovšem můžeme mnohému učit za hranicemi.

Rozdíl mezi 10 miliony lidí, k nimž se obrací reklama u nás, a 100 miliony v Americe nejeví se pouze v absolutní výši částek vydávaných za získávání zákaznictva. Americký prodáváč má — teoreticky vzato — doma téměř neomezené možnosti odbytu. Dá-li více na reklamu, více prodává. U nás jsou v odbytu určité meze. Kdyby naše automobilky vydaly desetkrát více na reklamu, nezvýší se odbyt vozů, poněvadž počet lidí, kteří mají u nás na auto, jest omezený. Proto také u nás pokvete přímé zpracování zákaznictva návštěvami, dopisy a prospekty i tam, kde v Americe následkem přílišného rozsahu odbytiště musí sáhnouti k drahé inserci. V Americe se dělá mnoho reklamy pro zboží, jež u nás reklamy nemá, jako kuřivo, některé čisté americké potraviny a konzervy, nápoje — nadržky alkoholu, obchod nemovitostmi banky, spořitelny, pojišťovny, železnice, lodní společnosti, telegrafní a telefonní společnosti atd.; kostely, někteří lékaři, obce dělají čisté obchodní reklamu, což by u nás vypadalo divně. Mnohé předměty, jako automobily, ledničky, vysavače prachu, jež jsou u nás přepychem, jsou nabízeny způsobem, jakým se u nás inseruje mýdlo a cikorka, protože jsou v Americe zamozřejmou nezbytností. Vidíme tedy, že v Americe a částečně Německu veřejná reklama plakátová, insertní a světelná má mnohem širší pole působnosti než u nás. Dvě třetiny reklam, jež obdivujeme na Broadway v New Yorku, jsou nemyslitelné u nás.

Nás bude vždy více zajímati reklama, již se v Americe říká »direct mail advertising« — přímé zpracování zákaznictva. Reklama nepřímá zůstane omezena na spotřební zboží, mýdla, potraviny, obuv, prádlo, šatstvo a rozšíří se asi na pojišťovny, spořitelny a některé technické pomůcky.

V Americe má reklama významnější posici než v Evropě nejen proto, že bez veliké reklamy nelze se dostat k masám kupců, nýbrž proto, že zde jest reklama hnacím kolem rychlého převrácení dolarů, existenční podmínky hospodářského úspěchu. Americký továrník dobře platí, aby bylo mezi lidmi hodně peněz, ale ty peníze musí rychle z kapes, aby továrník mnoho prodával a mohl dobře platit. Od toho je reklama, jež zvyšuje potřeby, zvyšuje životní standard, aniž by zvyšovala ceny, protože působí větší odbyt, jež má za následek hospodárnější hromadnou výrobu. Amerika jest veliká země s přílivem nových a nových kupců. Dobrá reklama pomáhá zvyšovati odbyt.

U nás tyto možnosti zvětšování nejsou tak neomezené. Mnohé firmy opravdu dělají reklamu jen pro reprezentaci. Typický jest případ našich automobilek, Mají nyní takový odbyt, že by mohly zmnohonásobiti a tím zlevniti výrobu. Jak mi bylo řečeno zasvěceným odborníkem, nepouští se žádná naše továrna do tak podstatného zvětšení výroby, poněvadž jest vypočítáno, že přílivem automobilů se v několik letech náš trh nasytí a pak by pro velkou kapacitu továren nebylo zaměstnání. Na export nelze spoléhat. Nespadá do tohoto článku tato úvaha. — V poslední době jest

na tom podobně i náš trh stavebních hmot. Dnes by se nemohla rozšiřovat výroba, ale co s ohromnými továrnami, až bude poválečný hlad po budovách ukojen? V Americe by se dal reklamou vybičovati další odbyt, ale u nás nikoli.

Hospodářské motivy se v reklamě uplatňují více než čistě duševní. Myslím, že musíme u nás spíše dělati reklamu pro poloprázdné české kapsy než pro měkké slovanské duše. Vystříhati se musíme pouze hrubých kalibrů, jako jest reklama pro kostely a pro vše, čeho si citově a kulturně hluboce vážíme — zvláštní takt v propagaci četby, umění, knihoven a pod. Také lékaři, advokáti a různí experti by si neposloužili u nás křiklavou reklamou. Ostatně reklama — to nejsou jen plakáty a inseráty. Reklama má k dispozici též velmi delikátní prostředky.

S tímto kritickým pohledem můžeme nyní projíti výstavou uspořádanou pod jménem: »První světová výstava reklamy«.

Tomu, kdo přijel právě z Kolína n. R. a viděl výstavu Pressa, připadala výstava v Detroitu poněkud malou a nesoustavnou. Byl to také spíše trh — řekněme veletrh — než výstava. Bylo to spíše americké než mezinárodní — ale bylo to velmi zajímavé právě pro Evropana, jež sem nepřišel spatřiti, jak vypadá reklama v Evropě, aneb jak se vyvíjel tisk od Gutenberga k rotačce v New York Times.

Co bylo zajímavého pro nás na výstavě.

Jednotlivé reklamní kluby měly na výstavě své stánky, na nichž bylo viděti, co praktické práce kluby podnikají. Ve velikých místech mají kluby své domy, jež jsou opravdovými středisky společenskými. Pozoruhodná jest účast jen v americké reklamě. Ženy mají svou světovou Federation of Women Advertising Clubs of the World, jejíž presidentkou jest Miss Edua E. Lyun, vydavatelka magazínu »Boulevardier« v Detroitu. Jest známo, že v Americe asi 85% zboží kupují ženy. Tím se vysvětluje veliká účast žen na čelných místech v reklamních odděleních. Ženská Federace jest součástí I. A. A.

Vystavující firmy snažily se všemožně na sebe upoutati. Rozdávaly se zlatené medaile, klíče na památku, vějíře (vítané v horku 35° C), sáčky na tiskopis s reklamou vloženou dovnitř, krásné prospekty. Klub z New Orleans rozdával balíčky pralinek a Dallas — živé žáby! (Krásný exemplář žáby, který prý stačí i moucha na týden — naprosto flegmatické zvíře, zbarvené jako písek v poušti, suché a čisté.)

Výstavy se účastnily obě skupiny uplatňující se v reklamě, to jest

jak odborné firmy, které reklamu provádějí a jejich organizace a pomocné instituce, odborný tisk a školy,

tak i závody, skýtající medium pro reklamu, zejména noviny, magazíny, adresáře, zařízení obchodů, rozmnožovací stroje, zařízení světelných reklam atd.

Když přijedete do Ameriky, nic vás neupoutá ve zdejší reklamě tak, jako »Outdoor advertising«, t. j. plakáty a světelné reklamy. Firmy, které obstarávají v Americe a Kanadě tuto reklamu, jsou sdruženy v »Outdoor Advertising Association of America«, jež stanovila určité zásady pro tuto reklamu.

Hlavní body jsou v tom, že se nesmí reklamní tabule umísťovat tam, kde by působily nebezpečí neb kazily vzhled místa, dále na plotech a sloupech, že se nesmějí přijímat plakáty, jejichž obsah jest protizákonný či nemravný. Na výstavě byla dobře representována mohutnost této organizace, jež sdružuje 1200 firem. Skutečně teprve tady vidíme tu ubohost toho, co podnikají u nás privilegované firmy, mající monopol na plakátování. Zdejší plakátové plochy jsou opravdovou ozdobou. V noci jsou osvětlovány a jsou opravdovou účelnou reklamou. Říká se u nás, že plakát vymizí, protože není proň místa. On však mizí proto, že proň místa neumíme najít. V Americe mnoho napomáhá účelnosti návěští jejich standardní rozměr a to, že jsou solidně provedena na delší dobu a nikoli na týden. (Mám na mysli čistě obchodní trvalejší reklamu, nikoli časová oznámení.)

Něčím u nás neexistujícím jsou reklamní agentury amerického typu. U nás jest poněkud mylný názor, že hlavním úkolem těchto agencí jest přinášeti reklamní nápady, návrhy a vůbec ideová činnost. Zdá se mi, že hlavní služba těchto agencí spočívá v exekutivě. Jako naše insertní kanceláře zprostředkují hlavně distribuci a vyúčtování inserce, takže ušetří svému zákazníkovi administrativní práci, tak podobně obstarávají americké agentury všechnu reklamu. Proč má mít každá firma svou kartotéku novin, své výzkumy o účinnosti inserce v jednotlivých listech, své lidi shánějící po Americe místo, kam by se dal umístit plakát, své seznamy malířů a modelů pro reklamní obrázky, když to může obstarati agentury společně pro mnoho firem odborně, ekonomicky a s žádoucí rutinou? Agentury provádějí také návrhy reklam a celých reklamních kampaní. Nejčastěji má firma, provádějící reklamu, svého reklamního šefa, znalého dokonale zboží, zákaznictva a způsob obchodování svého podniku. Tento reklamní šef jest jakýmsi zprostředkovatelem (contactman) mezi vlastním závodem a agenturou, jež obstará reklamní exekutivu i s vymalováním plakátů atd. Agentury jsou dokonale vybaveny nejen administrativně, nýbrž i studijními odděleními. Mezi největší takové agentury patří »The Campbell-Ewald Comp.« v Detroitu, jejíž roční obrat činí prý 2.000.000 dolarů, tedy 70 milionů Kč. Tato agentura má 65 zákazníků, mezi něž náleží i korporace General Motors, dále Borroughs Adding Machine Co, ohromný obchodní dům G. L. Hudson Co atd. Má filiálky po Americe i v Evropě a 22 mužů cestujících a zprostředkujících styk se zákazníky, s časopisy, vyhledávajících místa pro reklamu atd. Jest to účelná specializace. Ani největší jednotlivá firma nemůže si prakticky dovolit takové studijní, informační a organizační oddělení, jaké má agentury, pracující pro 65 velkých podniků.

Taková agentura by se osvědčila i u nás zejména pro menší firmy, které dnes nemohou prováděti odbornou reklamu, protože nemají administrativní aparát k tomu. K založení agentury jest však třeba nejen odborných znalostí, nýbrž i mnoho peněz a vytrvalé odvahy pro prvních několik let.

Školy prodeje a reklamy byly na výstavě čestně zastoupeny hlavně obchodní školou Harvardské university, jež podporuje dobrou reklamu každoročními zlatými medailemi za zásluhy a cenou 1000 dolarů (asi 35.000 Kč) za nejlepší insertní kampaň.

Reklamní media byla zastoupena především novinami a magaziny. Jest to kapitola, k níž se musíme jednou obšírněji vrátiti.

Viděli jsme na výstavě mnoho zajímavých malých kinematografických projekčních strojků. Jsou to jednak skříňky s projekčním aparátem uvnitř a s průsvitným mléčným sklem, vhodné pro výkladní skříň, školy, přednášky prodavačům atd., jednak malé kapesní projekční aparáty pro akvizitory. Obrázky jsou dobře viditelné i ve dne. Film buď neustále běží, anebo pozůstává z oddělených obrázků posunovaných ručně knoflíkem. Výroba akvizičních filmů stvořila v Americe novou industrii.

V oboru zařízení obchodů jsme neviděli na výstavě téměř nic, co by nebylo známo u nás. Veliké oblibě se těší ve všech oborech obchodní činnosti otočné tabule, na něž lze připevniti obrázky reklamy, diagramy, statistiky, mapy a pod. Vidíte je v přijímacích síních pro zákazníky, v pracovnách ředitelů, inženýrů, na výstavách a ve výkladech (s automatickým obracením). Ušetří místo, skýtají přehled, jsou hezké.

Z kancelářských potřeb kromě různých rozmnožovacích přístrojů jest nejzajímavější stenografovací strojek »Stenotypy«. Vypadá jako velmi malý psací stroj. Píše na pruh papíru několik písmen zároveň vedle sebe, takže jediným stisknutím klávesnice několika prsty můžeme najednou vytisknouti celé slovo. V prospektu jest uvedeno, že lze na tomto strojkovi stenografovati snadno 150 až 200 slov (anglických) za minutu. Hlavní výhoda spočívá v tom, že tento stenogram jest každému čitelný, že práce se strojkem jest hygienická — asi v tom poměru, v němž jest psaní na stroji výhodnější, než psaní rukou.

Mezi různými drobnostmi jest zajímavá dvojité obálka, v níž lze poslati prospekt a zároveň průvodní dopis.

Vystříhal jsem se toho oslňovati čtenáře číslicemi o milionech dolarů, vydávaných v Americe na reklamu. Musili bychom mluvit v procentech obratu a pak bychom možná viděli, že naše automobilka »Praga« inseruje relativně více než Ford. Práce pro reklamu jest dobře placená. Nebudeme mluvit o hvězdách dostávajících závratné tisíce, avšak průměrný dobrý malíř dostává za návrh plakátu 500—1000 dol. a za návrh záhlaví dopisu od 20 dol. výše; za návrh akvizičního dopisu se platí 50 dol. Agentury jsou většinou placeny v procentech reklamního rozpočtu.

Amerika jest velká země a její jednotlivá území mají rozličné instituce a zvyky. Snadno se zde utváří necelé a ukvapené názory, které nutno časem opravovat. To, so je v tomto článku, jsou — objektivně řečeno — dojmy, sebrané za pobytu v New Yorku a Detroitu, zejména na zdejším reklamním kongresu.

PŘÍRODA A SVĚT

Jaroslav Nauman:

Alpinum.

Moda nevládne pouze oblekům, botám a nábytku, ale i květinám. Povrchní pozorovatel by neuvěřil, jak na ní závisí zahradní umění, jaké uniformitě dovede

podlehnutí obecná záliba pro určitý druh rostlin. Obecně je snad známa manie tulipánová, která kdysi hýbala až bursami, při níž se platily za cibule oblíbených a vzácných druhů pohádkové sumy. Cosi podobného dovedly později vzbudit krásnější a cennější skleníkové orchideje. Nějakým souhrnem okolností vyzdvihne druhdy vlna záliby některé druhy rostlinné, favorisuje je nějakou dobu, dovede k znamenitému rozvoji — aby je vlna nové mody zase smetla. Každá rostlina není růží, jejíž oblíba je časově, jak se zdá, neomezená. Přihlédneme-li však blíže, poznáme, že moda řadí i tu, byť i v zúženém rámci druhů růžových. Růže sice zůstává, odsuzují se však k zániku aspoň její starší formy. Ustupují novinám. Je až neuvěřitelné, jak důkladně dovedou zmizet během několika let druhy, které moda odmítla. I růži stolistou, tak dlouho oblíbenou, najdeme sotva již na zahrádce v nejzapadlejší vsi, a její sličná »mechová« odrůda není už vůbec k spatření. Moda odsoudila bohužel k zániku i ušlechtilé vřesy, jichž bylo kdysi napěstováno množství druhů, a nahradila je nepoměrně hrubšími pelargonii, moda odvrátila se od kamelií, aby vynesla nádherné rhododendry, favorisuje jičiny a floxy — její zvůle je naprostá a nevyzpytatelná. Aby tak někdo chtěl na oknech hledat »mošus« našich babiček, když jsou teď v oblíbě bílé »nevěsty«!

Ale hlásí se vlna mody rostlinné, před níž bychom měli otevřít dveře dokořán. Není ovšem ničím zbrusu novým a neznámým; ušlechtilí jednotlivci se jí kochali už velmi dávno a na západě, zvl. v Anglii, dostoupila možná již vrcholu. Je to vlna, propagující miniaturní rostliny vysokohorské, t. zv. alpiny. Podporuje ji touha po vlastní zahrádce, omezená nepatrnými rozměry těchto zahrádek, okolo vil a rodinných domků na městských periferiích. A umožňuje její rozšíření poměrně snadný a rychlý vznik takové alpínské zahrádky. Alpinum dobře založené hýří květy ve dvou-třech letech.

Pravé alpiny jsou rostliny, které nám odkázaly doby ledové. Jsou nízké, velkokvěté, skutečné bibeloty ve světě rostlinném; jejich drobné půvaby a křehoučká subtilnost dojmají oko i srdce. Podivinejhodnější vlastností jejich však jest, že i v rovinách, tedy v poměrech naprosto odlišných, dovedou při troše péče zachovat půvab svého nizoučkého vzrůstu i květné bohatství. Průkopníci této ušlechtilé květeny snášeli po jednotlivu své miláčky s horských výšin ze sousedství ledovců. Jejich následovníci, zahradníci z povolání, v horách plundrovali. Ochrana stanovišť (v Alpách, zvl. švýcarských, dosti přísně prováděná) a značná poptávka (hlavně z Anglie) přiměla je zanechatí tohoto vandalství a proniknout raději v tajemství pěstění ze semen (některé alpiny nutno vůbec pěstítí jen ze semen, na př. krásnou lici alpskou) a dělbou trsů.

Nuže, i k nám proniká vlna této mody, a už i v Čechách a na Moravě lze koupiti alpiny domácího původu. A světový trh přijme ochotně odrůdy tatranské a podkarpatské, které jistě ještě budou nalezeny. Nemůžem zůstat nevšímaví k této vlně doby. Když se pozorně rozhlédnem, poznáme že ke starším alpinům, omezujícím se dříve na nečetné zahrady šlechtické, přibývá valem nových. Snad jsou menší, ale neméně zajímavá a na druhy bohatá. Stalo se opravdu již i u nás modou mít na zahradě aspoň malé alpinum. Jsou ovšem alpina a »alpina«. Několik rozhozených kamenů není alpinem, spíše jeho karikaturou. Rozdíl mezi pěstitelem obvyklých

peren a letniček a mezi opravdovým milovníkem alpin je asi takový, jako mezi drogistou a lékárníkem.

Na slušné alpinum stačí opravdu několik čtverečných metrů zahrádky, a jediná *Dryas*, zabírající kousíček pudy, co by pokryl dlaní, a při tom hýřící květy, velkými jako pětikoruna, je dojmavě krásná — ale co je to proti nepřetržitým porostům jejím třeba na severním úbočí fatranského Kriváně, kde se nevyhneš a musíš na ni šlápnout, třeba bys při tom pocítoval chvějivě nepříjemný pocit v chodidlech. Ale každý nemůže na Fatru ani do Bielských Tater, když dryádky kvetou. A nekvětou tam jen ony, ale i bezlodyžné hořce, horské hvězdice, různé lomikameny, nadýchané a svítivé svodzíky, prvosenka nejmenší a sto jiných podobných zázraků. Aniž každý ovšem může mít zahrádku a v ní své vlastní, třeba miniaturní alpinum.

Když jsem šel nedávno z Kralovan na Šutovskou zastávku, posedla mne myšlenka, kterou si nemohu ponechat jen pro sebe. Je tam zaprášená silnice, jako do Chuchle, jenže pod ní a tratí teče místo Vltavy Váh. A jsou nad ní i vápencové skály, jako u Barrandovy desky. Ale na těchto skalách je ke každé spáře přimknuta růžice listů aurikule nebo polštářek hvozdíku lesklého. Jak to asi svítí, když aurikule z jara kvetou! Tam, okolo skal nad Váhem, přejde poměrně maličko lidí a to ještě takových, kteří se jaksí nedovedou dívat. Do Chuchle chodí jich nepoměrně víc a mezi nimi mnoho, kteří by se zatajeným dechem stanuli nad zlatou aurikulí. Proč by nemohly i na chuchelských skalách růst aurikule, a proč by nad nimi nemohlo být dvacet nebo i padesát sáhů skály pokryto zeleným rounem dryádky a jejími bílými květy? Proč by se nemohlo tam pokochat na tisíce lidí, kteří se jakživi nedostanou do Bielských Tater, ani nebudou mít svou zahrádku s alpinem!

Nejen základem vůbec, ale nejtěžším ze všeho je v alpinu zřízení skalky. Její správná i estetická výstavba je podmínkou všeho dalšího úspěchu. Žel, že koupě, dovoz a usazení pěkných vápencových balvanů je tak drahou položkou při jeho zakládání. Je proto ideální, je-li na místě přirozená, zvětralá skála, jako u Chuchle, nebo třeba v Radotínském údolí. Tam zbývá jen dovoz potřebné rašeliny a zavedení nezbytné vody. A Praha by měla něco, co by bylo na výši doby, detail, který by jí učinil opět zajímavější a krásnější.

Mají-li jinde svá národní alpina, proč by nemohlo být i u nás? To, že jsou v republice Krkonoše, Vysoké, Nižné a Bielské Tatry a hory a hole Podkarpatské, nás k tomu téměř zavazuje. Přenesme odtamtud část onoho květného bohatství. Tam je beztoho za nedlouho krásy a ovce snad nadobro udupají a v suchých letech tupí pasteveci vypálí.*)

My, kteří jsme poznali, jak podmanivě dovede na lidi působit trs živé protěže, vyrostlý ve spáře kamení, můžeme se za zřízení slušného alpina v Praze všele přimluvit. Bylo by krásným ziskem, kdybychom tento detail západní kultury u nás úspěšně aklimatisovali. Porozumění bylo by dosti.

*) Celý bok pod vrcholem fatranského Kriváně letos vyhořel, oheň byl zúmyslně pasteveci založen; vypálených míst na holích všude plno.